

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta

Diplomová práce

2015

Bc. Hana Čižmárová

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Katedra pomocných věd historických a archivnictví

Hospodaření v Hradci Králové kolem roku 1600
v pramenech SOkA Hradec Králové
Diplomová práce

Autor: Bc. Hana Čižmárová
Studijní program: B 7105 Historické vědy
Studijní obor: Archivnictví - historie
Vedoucí práce: PhDr. Jakub Zouhar, Ph.D.

Hradec Králové, 2015

Zadání diplomové práce

Autor: Bc. Hana Čižmárová

Studium: F1288

Studijní program: N7105 Historické vědy

Studijní obor: Archivnictví

Název diplomové práce: **Hospodaření v Hradci Králové kolem roku 1600 v pramenech SOKA Hradec Králové**

Název diplomové práce AJ: Economic Activities in Hradec Králové around 1600 from Sources of SOKA Hradec Králové

Anotace:

Stručný obsah: Práce čerpá především z archivních pramenů města Hradec Králové v SOKA Hradec Králové. Cílem práce je analýza hospodaření v Hradci Králové kolem roku 1600.

Metody zpracování: analýza pramenů

Literatura nebo archivní fond: SOKA Hradec Králové

zejména ? Kniha počtů 1589-1591, Pamětní kniha 1532-1757, Registra rychtářská 1617-1624, Trhová kniha 1604-1690.

Garantující pracoviště: Katedra pomocných věd historických a archivnictví, Filozofická fakulta

Vedoucí práce: PhDr. Jakub Zouhar, Ph.D.

Oponent: PhDr. Jana Vojtíšková, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 1.2.2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením vedoucího diplomové práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

Poděkování

Děkuji vedoucímu mé diplomové práce PhDr. Jakobovi Zouharovi, PhD. Za vstřícnost a inspirující připomínky, které mne při zpracování tématu velmi podpořily.

Děkuji rovněž zaměstnancům Státního okresního archivu Hradec Králové a Východočeského muzea za zpřístupnění archivních materiálů a příjemné pracovní prostředí.

V Hradci Králové dne

Anotace

ČIŽMÁROVÁ, HANA. *Hospodaření v Hradci Králové kolem roku 1600 v pramenech SOkA Hradec Králové*. Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2015, 81s., Diplomová práce.

Diplomová práce je věnována analýze písemných pramenů uložených v SOkA Hradec Králové, které obsahují informace o hospodaření města na přelomu 16. a 17. století. Sleduje věcný obsah záznamů i způsob jejich zpracování. Práce je rozdělena do dvou kapitol. První kapitola uvádí stručnou historii města do roku 1620 a autory, kteří hospodářskou situaci Hradce Králové zaznamenali ve svých dílech. Druhá kapitola tvoří hlavní část práce. Jednotlivě analyzuje písemné prameny a vzájemně je porovnává ve věcné i časové souvislosti. Zabývá se obsahem zápisů nejen z pohledu hospodaření a účetnictví, ale i z pohledu běžného života města.

Analýza archivních pramenů prokázala, že město Hradec Králové na přelomu 16. a 17. století vedlo systematicky účetní záznamy, které byly kontrolovány městskými úředníky.

Klíčová slova: Hradec Králové, diplomatika, ekonomická situace,
16. století, 17. století

Annotation

ČIŽMÁROVÁ, HANA. *Economic Activities in the City of Hradec Králové around 1600 from the Sources stored in the SOkA Hradec Králové*. Hradec Králové: Faculty of Arts, University of Hradec Králové, 2015, 81pp., Master Thesis.

The master thesis is devoted to the analysis of written materials stored in SOkA Hradec Králové, which contain information about economic activities of the city at the turn of the 16th and 17th century. The thesis monitors the factual content of records and method of processing and is divided into two chapters. The first chapter introduces a brief history of the town in 1620 and authors who registered the economic situation of Hradec Králové. The second chapter is the main part of the work. It individually analyzes written sources and compares them with each other in the factual and time context. It deals with the content of the entries not only from the perspective of economic activities, but also in everyday life of the city.

The analysis of archival sources demonstrated that the city of Hradec Králové kept systematically accounting records in the 16th and 17th centuries, which were controlled by city officials.

Keywords: Hradec Králové, Diplomats, Economic activities,
16th Century, 17th Century

Obsah

Úvod.....	7
1. Kapitola	11
1.1. Historický vývoj Hradce Králové do roku 1620	11
1.2. Historiografický přehled	14
2. Kapitola	22
2.1. Hlavní archivní prameny	22
2.1.1. Kniha počtů 1589–1591	23
2.1.1.1. Charakteristika dokumentu	23
2.1.1.2. Rozlišení rukopisů	29
2.1.1.3. Obsah zápisů v dokumentu	39
2.1.2. Registra vydání z důchodu městského 1605	50
2.1.2.1. Charakteristika dokumentu	50
2.1.2.2. Obsah zápisů v dokumentu	52
2.1.3. Vzájemné porovnání zápisů 1590 a 1605	58
2.2. Doplnující prameny	61
2.2.1. Inventář koní a dobytka ostatního v obecních dvorech chovaného - 1615	61
2.2.2. Seznam dávek odváděných sv. Havlu a vánocům městu	69
Závěr	75
Seznam použitých pramenů a literatury	77
Seznam příloh	81

Úvod

Cílem práce je objasnit stav a podmínky hospodaření v Hradci Králové kolem roku 1600 na základě analýzy archivních pramenů města Hradce Králové umístěných ve Státním okresním archivu Hradec Králové.

Historické období bylo zvoleno dle dostupných písemných materiálů a zároveň s ohledem na vývoj města v období bezprostředně předcházejícím zásadnímu zvratu ve vývoji českých zemí způsobenému bělohorskou bitvou. Konec 16. a počátek 17. století, zejména období vymezené vládou římského císaře a českého krále Rudolfa II., bylo obdobím, které přineslo do českých zemí nové podněty pro rozvoj společenských, kulturních i hospodářských podmínek. Po dlouhé době se císařský dvůr znovu přestěhoval do Prahy a pozvedl tím evropský význam jak Prahy, tak i celé země. Do Čech přichází období renesance a rovněž trvá uvolněný stav náboženské tolerance.

Koncem 16. století nepostihly České země žádné významnější válečné události a až teprve narůstající turecké nebezpečí znamenalo pro česká města i venkov větší finanční a materiální zátěž. Podmínky rozvoje hospodaření byly pozitivně ovlivněny i skutečností, že pominula většina sankcí udělených městům Ferdinandem I. po roce 1547. Městům byl postupně vrácen jejich majetek a Rudolf II. jim potvrzoval jak jejich původní privilegia, tak i uděloval mnohá nová.

Zkoumané období je ohraničeno časovým a věcným obsahem dostupných dokumentů. *Kniha počtů*¹ Města Hradce Králové je vedena za rok 1590. Obsahuje podrobné zápisy o hospodářských aktivitách v průběhu kalendářního roku a tyto zápisy jsou srovnatelné se zápisy v knize *Vydání z důchodů za rok 1605*². Vyhodnocením a porovnáním obsahu zápisů v těchto dvou dokumentech byl sledován vývoj některých oblastí hospodaření města v průběhu patnácti let. Dalším použitým dokumentem je *Inventarizace dobytka*³ z roku 1615, která částečně dokládá rozsah hospodaření v městských dvorech. Dále byl použit

¹ SOkA Hradec Králové, fond města HK, inv.č. 5155, kn.č. 3789, *Kniha počtů 1590*.

² SOkA Hradec Králové, fond města HK, inv. č. 5156, kn. č. 3790, *Registra vydání z obecního důchodu 1605*.

³ SOkA Hradec Králové, fond města HK, inv. č. 101, kr. č. 35, *Inventář koní a dobytka ostatního v obecních dvorech chovaného 1615*.

Seznam dávek z roku 1596⁴, který uvádí naturální dávky odváděné vesnicemi náležejícími Hradci Králové. V práci je tak zpracováno období v délce dvaceti pěti let.

Mezi významné dokumenty, které postihují delší časové období historického vývoje města, patří *Pamětní kniha* za období 1532 až 1757⁵, *Registra rychtářská* za období 1617-1624⁶, *Trhová kniha* za období 1604–1690⁷. V průběhu výzkumné práce byly použity některé doplňující informace z *Pamětní knihy 1532-1757*. *Registra rychtářská* ani *Trhová kniha* po posouzení obsahu jejich zápisů do výzkumu zahrnuta nebyla. Na základě jejich obsahu navrhuji samostatné zpracování registů těchto knih v rámci jiných prací. Výzkum byl doplněn analýzou některých listin hospodářského charakteru, jejichž obsah se vztahuje k uvedenému období a doplňuje informace zjištěné ve zpracovávaných pramenech.

Výzkumná práce byla prováděna formou studia, analýzy a komparace dokumentů v SOkA Hradec Králové. Vzhledem k rozsáhlé digitalizaci dokumentů z uváděného období je jejich dostupnost velmi dobrá a umožňuje detailní zkoumání nejen po stránce obsahové, ale i z pohledu paleografického posouzení dokumentů. K systematické práci s nimi je však nezbytná praktická znalost uspořádání a vyhledávání dokumentů v archivu. Digitalizované dokumenty jsou volně přístupné na stránkách www.vychodoceskearchivy.cz. Pro snadnější orientaci v pramenech je v odkazech pod čarou uvedeno číslování stránek jak podle písemných originálů, tak podle číslování digitalizovaných materiálů.

Dokumentů, které jsou podkladem pro zkoumání hospodářské situace v Hradci Králové kolem roku 1600, je velmi omezené množství a jsou různého charakteru a obsahu. Netvoří ucelenou časovou ani věcnou řadu, ale v celkovém souhrnu dokáží popsat alespoň v některých oblastech vývoj a situaci

⁴ SOkA Hradec Králové, fond města HK, inv. č. 90, kr. č. 35, *Seznam dávek odváděných k sv. Havlu a Vánocům městu*.

⁵ SOkA Hradec Králové, fond města HK, inv. č. 307, kn. č. 18, *Knih pamětní 1532 – 1757*.

⁶ SOkA Hradec Králové, fond města HK, inv. č. 514, kn. č. 225, *Registra rychtářská města Hradce Králové 1617-1624*.

⁷ SOkA Hradec Králové, fond města HK, inv. č. 336, kn. č. 4, *Trhová kniha 1604 – 1690*.

v hospodářské, společenské a svým způsobem i politické, oblasti života města. Dokumenty jsou ve velmi dobrém technickém stavu, a pokud jsou částečně poškozeny, míra poškození nebrání celkové srozumitelnosti a čitelnosti dokumentů. Knihy i listiny jsou psány na papíru, inkoustem v barvách odlišných podle typu zápisu. Pokud jsou knihy opatřeny vazbou, jedná se buď o vazbu pergamenovou, nebo novodobé přebaly. Zápisy jsou vedeny v jazyce českém, německém i latinsky. Knihy počtů a vydání jsou psány výhradně česky s ojedinělými latinskými výrazy. Pamětní kniha je psána česky i německy podle rozdílných časových období i písařů. Rukopisy jsou dobře čitelné a přehledně uspořádané.

Dokumenty informují nejen o skutečnostech obsažených v jejich zápisech, ale i o rozsahu a úrovni práce hradecké městské kanceláře, o způsobu zpracování dokumentů, o pečlivosti práce písařů, o kontrolních mechanismech v účetních knihách. Uvádějí i jména úředníků a v některých případech i výši jejich odměn. Ze zápisů byly získány poznatky o materiálním vybavení radnice a dalším inventáři města.

V uplynulých staletích byly tyto dokumenty nepostradatelným podkladem pro práci historiků, kteří se dějinám Hradce Králové věnovali. Z nich mezi nejznámější patří František de Paula Švenda, Ludvík Domečka a Jaromír Mikulka. Ve svých dílech tyto dokumenty uvádějí buď jmenovitě, nebo zmiňují informace v nich obsažené.

Práce je rozdělena do dvou kapitol. První kapitola je věnována stručné historii Hradce Králové do počátku třicetileté války a historiografickému přehledu autorů, kteří použili uváděné prameny ve svých dílech.

Analýze dokumentů je věnována druhá kapitola. Je rozdělena do dvou částí. V první části je provedena analýza pramenů označených jako hlavní a to jak pro rozsáhlost jejich zápisů, tak pro široké spektrum zaznamenaných informací. V závěru je provedeno vzájemné porovnání těchto pramenů. V druhé části jsou

zpracovány prameny označené jako „Doplňující“, neboť se jedná o materiály rozsahem menší a se specifickým zaměřením obsahu.

Práce je doplněna příloženou obrazovou dokumentací pramenů a tabulkovými přehledy, které pro svůj rozsah nebyly umístěny přímo v textu práce.

1. Kapitola

1.1. Historický vývoj Hradce Králové do roku 1620

Město Hradec Králové je hospodářským a správním centrem východní oblasti Čech. Za panování Přemysla Otakara I. v roce 1225 bylo již svobodným královským městem. V SOkA Hradec Králové je ve fondu města Hradce Králové pod in.v č. 1 uložena listina panovníka Přemysla Otakara Prvního, kterou Hradci daroval vesnici Vestec.

Stavební a hospodářský vývoj města do velké míry ovlivnila jeho poloha na soutoku řek Labe a Orlice. Tyto řeky tvořily přirozené opevnění města a v pozdějším období umožnily vytvoření rozsáhlého rybníkářského systému, jehož tvůrcem byl Jakub Krčín v období předcházejícím jeho působení na Třeboňsku.

Královéhradecký hrad a jeho historie je jednou z kapitol práce Augusta Sedláčka⁸. Uvádí historii zdejšího osídlení od pravěku až do období zániku hradu i jeho zbořeníště. Hradecký hrad byl vystavěn na místě původního knížecího dvora, který byl obehnan jen ploty a náspy a jehož hlavní ochranou byly okolní močály v povodí řek Labe a Orlice. Nově opevněný hrad stál v městské části, od které byl oddělen jen zdí. Zmínku o jeho existenci uvádí Sedláček z let 1289, 1292 a 1303, kdy zde pobýval král Václav II.. Hrad byl sídlem královských úředníků, kteří věnné město českých královen a hradecký kraj spravovali (královský purkrabí, komorník, cúdař).

Ve své práci se Sedláček odkazuje na spis Josefa Emlera (arch. Třeboň, B. I. f. 9?) v pojednání o zbytcích desk zemských „*desky zemské úřadu hradeckého*“ a rovněž na Pamětní knihu Bydžova (blíže nespecifikovanou). Svým obsahem (pře a zápisy dlužní, malé částky a jisté pře) odpovídaly desky Hradecké deskám menším v Praze.

⁸ August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království českého*, nakladatelství ARGO spol. s r.o., Praha 1995, díl druhý, s. 215–221.

Václav II. daroval Hradec jako vdovské věno své druhé manželce Elišce. Toto věno znovu potvrdil její druhý manžel Rudolf I. Habsburský v roce 1307. Eliška zde sídlila od jeho smrti až do roku 1318, kdy se přestěhovala do Brna.

Král Jan Lucemburský udělil Hradci některá významná práva. V roce 1318 oprávnění k těžbě dřeva v královských lesích a lámání vápenného a stavebního kamene, v roce 1321 výsadu k náležitému upevnění a obnovení hradeb. Zároveň však Hradec zastavil a ten byl potom vyplacen a připojen ke královské komoře až Karlem IV. Čtvrtá manželka císaře Karla IV. Eliška Pomořanská udělila Hradci další výsady (např. výročního trhu). Zároveň ale městu ukládala vysoké daně a půjčky, na které si sami hradečtí museli vypůjčovat. Těživou situaci Hradce a dalších věnných měst ulehčil král Václav IV. rozhodnutím z roku 1395, podle kterého královny bez králova svolení nesmí věnná města zastavovat a zatěžovat je novými dávkami.

Až do 26. června 1420 se historie hradeckého hradu příliš nelišila od jiných hradů královských věnných měst. V tento den byl hrad dobyt Orebským bratrstvem. Současně s dobytím hradu přestala zde práce královských a krajských úředníků a správa města přešla do rukou hejtmanů města Hradce a Orebského bratrstva. V roce 1423, kdy do Hradce vstoupil Jan Žižka, byl hrad i s hradbami ze strategických důvodů zbořen.

Po skončení husitských válek bylo v Hradci obnoveno purkrabství, které bylo mimo Prahu v království jediné. Hradecké desky a cúda byly přiděleny k zemským soudům v Praze. Purkrabský soud působil v Hradci do roku 1706 a purkrabský úřad do roku 1803.

Slibný rozkvět města byl zastaven v roce 1547, kdy byl městu z rozhodnutí Ferdinanda I. zkonfiskován téměř veškerý majetek jako trest za odepření poslušnosti panovníkovi. Část majetku byla sice městu po roce 1562 navrácena, ale značné finanční postihy rozvoj města zbrzdily ještě po mnohá další léta. Významnou osobností druhé poloviny 16. století byl pro Hradec jeho tehdejší primátor Martin Cejp z Peclínovce, který jej hospodářsky i společensky pozdvihl mezi přední města v Čechách. Období rozkvětu na konci 16. a na začátku 17.

století, kdy zde došlo k rozsáhlé renesanční přestavbě, byla postavena Bílá věž, opravena radnice, provedeno vydláždění náměstí a ulic, bylo jako téměř v celých Čechách skončeno bělohorskou bitvou a následně třicetiletou válkou.

Na přelomu 16. a 17. století byl Hradec Králové po Praze jedním z největších měst v Českých zemích (viz Tab. č. 1)⁹.

Tab. č. 1

Pohyb počtu domů v královských městech v letech 1567 – 1654

	R. 1567	R. 1579	R. 1607	R. 1654	
				osazené	pusté
Staré Město Pražské	1063	909	938	820	86
Nové Město Pražské	1105	1145	1546	999	53
Menší Město Pražské	171	122	160	293	11
Hradec Králové	781	707	634	195	442
Žatec	701	584	554	250	118
Chrudim	482	307	421	241	135
Vysoké Mýto	368	243	341	178	47
Jaroměř	305	285	257	171	59
Dvůr Králové	153	103	195	172	77
Nový Bydžov			171	111	98
Kutná Hora	594			488	310

Pokles počtu domů ve velkých městech ke konci 16. století byl způsoben několika okolnostmi¹⁰. Jednou z nich byla uvalená domovní daň, která měšťany vedla k opouštění domů, zejména na předměstí. Snížení počtu domů způsobovaly rovněž časté požáry a vliv měla i šířící se renesanční architektura, která spojovala někdejší úzké gotické parcely do širších a umožňovala tak výstavbu větších domů.

Hradecký kraj patřil v roce 1615 počtem domů k největším krajům v Čechách¹¹. Je uváděn s počtem 21.583 domů, kraj Bechyňský 17.069 domů, kraj Plzeňský 15.446 domů. Hustota osídlení byla v Hradeckém kraji rovněž jedna z nejvyšších v Čechách. V témže roce připadlo na 1 km² v Hradeckém kraji 4,1 domů, v kraji Rakovnickém 4,3 domů, v kraji Litoměřickém 4,0 domy¹².

⁹ Otto PLACHT, *Lidnatost a společenská skladba Českého státu v 16. – 18. století*, Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1957.

¹⁰ Tamtéž, s. 49.

¹¹ Tamtéž, s. 19.

¹² Tamtéž, s. 41.

1.2. Historiografický přehled

Písemnosti dokumentující historii Hradce Králové na přelomu 16. a 17. století jsou cenným pramenem, se kterým pracovali mnozí historici a dějepisci od poloviny 18. století do současnosti. V jejich dílech lze nalézt jak obecné odkazy (nebo jen volné opisy některých údajů), tak i konkrétní odkazy na jednotlivé písemnosti. Jednalo se o práce, které byly zaměřeny nejen na historii Hradce Králové, ale rovněž o díla obecnějšího charakteru (Zikmund Winter), kde byly údaje z těchto materiálů použity v souvislosti s historií jiných českých měst.

Níže jmenovaní autoři sledovali především obsahovou a faktografickou stránku písemností a jejich význam pro dokumentaci historie Hradce Králové. Nezabývali se jejich detailnějším studiem a to jak po stránce paleografické, tak ve smyslu podrobnějšího vyhodnocení zaznamenaných skutečností. Uváděli zapsané informace zejména v souvislosti s událostmi, které se dotýkaly celého tehdejšího Českého království, jakými byly například válečné události, morové rány, jednání sněmů nebo úpravy berní. Rovněž v jejich dílech nenalezneme informace o archivaci písemností, o tom, kde se v době, kdy s písemnostmi pracovali, tyto dokumenty nacházely. Ani o tom, v jakém byly technickém stavu. Výjimkou jsou některé poznámky v díle K. J. Bienenberga, kde se zmiňuje o dokumentech, které má ve svých rukách.

Ačkoliv je dochovaných písemností z uvedeného období jen velmi malé množství, staly se významným pramenem, jehož stopy nacházíme v dílech následujících autorů:

Karl Josef Biener z Bienenberga (1731–1798) působil v Hradci Králové nejprve jako vojenský poručík při budování opevnění. Po ukončení vojenské kariéry byl v roce 1775 jmenován hejtmanem v Hradci Králové¹³, od roku 1779 byl krajským hejtmanem v Kouřimi. Jeho hluboký zájem o historii a archeologii podporovaly četné archeologické nálezy při budování hradecké a josefovské

¹³ Ivo REJCHRT, *275 let od narození K. J. Bienera z Bienenbergu*, Královédvorský sborník pro dějiny regionu, Dvůr Králové nad Labem 2006, s. 49.

pevnosti. Osobně se znal se soudobými historiky, na které se následně odkazoval ve svém zpracování dějin Hradce Králové. V třídílném spisu *Geschichte der Stadt Königgratz*¹⁴ (viz příloha č. 1) se odkazuje na Františka Pubičku, Františka Martina Pelzela, ale znal se osobně i s Josefem Dobrovským, Gelasiem Dobnerem a dalšími. V období, kdy psal svoje dílo, měl, na rozdíl od pozdějších historiků, k dispozici mnohem více pramenných materiálů, které později podlely zkáze a neodbornému zacházení s písemnostmi. V Balcarově překladu na s. 125 je uvedena poznámka o Školních účtech z let 1565–1576 „*kteřé ještě po ruce jsou*“. Na s. 128 v oddíle věnovaném roku 1582 uvádí poznámku o knize dokladů purkrabského úřadu „*kteřou já v opatrování mám*“. Podobně se na tuto knihu odkazuje na s. 137, kdy popisuje události roku 1598. Dále se zmiňuje v zápisu k roku 1593, kde na s. 141 uvádí k záležitostem berní poznámku „*doklady u mne*“.

V historickém období mezi lety 1575 až 1620 ve své práci uvádí skutečnosti, které jsou popsány v některých dochovaných dokumentech, ale o těchto pramenech se vůbec nezmiňuje ani je nijak blíže nespecifikuje. Věnuje se pouze vlastnímu obsahu. Toto lze uvést na příkladu zápisu k roku 1590. Zmiňuje se o stavbě kamenné kašny a dopravě jejích částí na saních. Tato událost je podrobně popsána v dochovaném dokumentu *Knihy počtů 1589-1591*¹⁵. Bienenberg (ale dodatečně ani překladatel Balcar) ovšem tento pramen neuvádí. Stejným způsobem uvádí poznámku o lesním požáru, který je v tomto dokumentu rovněž zaznamenán. Na s. 127 je uveden přepis privilegia císaře Rudolfa II. kterým povoluje hradeckým koňské trhy. Stejně privilegium je zapsáno v *Kopířích hradeckých listin*¹⁶ v jejich pozdějším přepisu.

Byť jsou Bienenbergovy zápisy k jednotlivým letům věnovány z větší části záležitostem církevním nebo společenským (narození, sňatky a úmrtí významných hradeckých měšťanů), je zde řada zápisů, které se vztahují ke správě města,

¹⁴ Karl Josef BIENENBERG, *Geschichte der Stadt Königgratz, Erste Theil mit Kupfen*, Franc Jeřábek, Praha, 1780, v překladu Jana Balcara – Dějiny města Hradce Králové 1953, knihovna Východočeského Muzea v Hradci Králové.

¹⁵ SOKA Hradec Králové, fond města HK, inv. č. 5155, kn. č. 3789, *Knihy počtů 1589-1591*.

¹⁶ SOKA Hradec Králové, fond města HK, inv.č. 292, kn. č.3, *Kopíř hradeckých listin 130-1652*, fol. 31r-32r/dig.s. 64-66.

berním a obchodním záležitostí. Cenné jsou například podrobné zápisy o obnovení a složení městské rady v jednotlivých letech, kde je v některých případech (např. s. 135, zápis pro rok 1589) zaznamenána i odpovědnost každého radního za určitý okruh činností ve městě.

František de Paula Švenda (1741–1822) Královéhradecký rodák a pozdější jezuitský kněz, se po svém kazatelském působení v Kutné Hoře roku 1797 definitivně usadil ve svém rodišti. Nejprve sbíral především paměti jezuitské hradecké koleje, ale v souvislosti s nimi se nemohl vyhnout zaznamenání dalších obecních a společenských událostí v Hradci. Tyto poznámky se staly základem jeho rozsáhlého patnáctisvazkového díla, zachycujícího historické události od založení města do roku 1800. Mimo ostatní prameny zde využíval ve velké míře i předchozí práci Bienenbergovu. Historické etapy vývoje Hradce rozdělil do „obrazů“ nazvaných *Zlatý a Stříbrný, Železný, Měděný a Hliněný*. V roce 1814 byla velká část jeho knih zničena požárem a v současné době kompletní soubor vlastní pouze Východočeské muzeum v Hradci Králové.

Přelom 16. a 17. století Švenda zařadil do svazků IV. a V. *Obrazu Železného* (léta 1577 až 1618) a částečně do I. svazku *Obrazu Měděného* (léta 1619 až 1636). V jeho práci lze nalézt jak přímé tak i nepřímé odkazy na dosud dochované prameny. Tím nepřímým odkazem je například zmínka o pořízení nového kamenného koryta v lednu roku 1590. Navazuje zde na zápis Bienenberga¹⁷ o pořízení nové kamenné kašny. Zároveň mohl pravděpodobně čerpat informaci přímo z *Knihy počtů 1590*¹⁸, kde je na fol. 5r uveden zápis o výplatě za zhotovení kamenného koryta a na fol. 5v zápis o výplatě za zhotovení saní k přepravě kamenného koryta, ačkoliv tento pramen přímo nezmiňuje.

Naopak zápis k roku 1605 je téměř celý věnován *Registrům počtu důchodního za rok 1605*. Švenda uvádí informaci o nálezů tohoto dokumentu:

¹⁷ Karl Josef BIENENBERG, *Geschichte der Stadt Königgratz, Erste Theil mit Kupfen*, Franc Jeřábek, Praha, 1780, v překladu Jana Balcara – Dějiny města Hradce Králové, 1953, knihovna Východočeského Muzea v Hradci Králové, s. 137.

¹⁸ SOkA Hradec Králové, fond města HK, inv. č. 5155, kn. č. 3789, *Knihy počtů 1590*, fol. 5r–5v./dig.s. 11 a 12.

„*Wssak y na přitomný rok patřicý wynalezl gsem knihu, giž z skladu spisu rathauzského odcýzenau, až od molů welmi prožranau, genž takto upsana gest...*“¹⁹. V knize uvádí tento pramen v poznámce pod čarou označenou jako d) na s. 118. Jako jeden z prvních autorů uvádí i zmínku o fyzickém stavu nalezeného dokumentu a způsob jeho poškození. Nerozvádí však další popis vnějších paleografických znaků, nezmiňuje se ani o čitelnosti a kvalitě rukopisu. Udává ale způsob členění textu na týdenní zápisy a v úvodu stručný regist dokumentu. Cituje úvodní zápis v knize: „*We Gmenu Božim Amen*“²⁰. Dále až do s. 118 buď cituje, nebo volně přepisuje některé z jeho tehdejšího pohledu zajímavé zápisy. Nerozvádí materiál podrobněji, zapisuje jen příklady. Na str. 106 uvádí celkovou částku vydání za první týden. Poznává, že je z částky patrné, že tehdejší kopy obsahovaly 60 grošů a groš obsahoval 7 denárů. Porovnává tehdejší měnu se svojí současnou. Rovněž zdůrazňuje význam dokumentu pro přehled cen v roce 1605. Z důvodu úspor materiálu při vydávání knihy uvádí, že nezapisuje mnoho příběhů a rovněž zvažuje, že tehdejší čtenáři od něho více očekávají popis novějších a známějších událostí a záležitosti staré je omrzely.

Nicméně některé údaje opomenout nechtěl. A tak např. popisuje platy za poselstva, pěstování vinné révy na parkánech, dary poskytnuté Janu Rudolfovi Trčkovovi a dary posílané do Prahy nebo do Pardubic. Zaznamenává okolnosti návštěvy arcikněžny Konstancie Štýrské. Na s. 114 uvádí jméno tehdejšího hradeckého důchodního správce Jana Rybky, věnuje se i záležitostem berní (berně z komínů). Ke konci rozepisuje výplaty za služby městským úředníkům, odměny radním, platy lékařů a dalším. Na závěr, při uvedení celkové částky výdajů 4021 kop, 6 grošů a 3,5 denáru uvažuje, že při množství výdajů byly tehdejší ceny nízké a peněz ve městě nedostatek. Jiné porovnání neuvádí (například porovnání tehdejších a současných cen). Jedná se o první podrobnější popis písemného dokumentu, který se v dílech královéhradeckých historiků objevuje.

¹⁹ František de Paula ŠVENDA, *Druhý Železný obraz města Králové Hradce nad Labem, Rozdíl IV.*, v Králové Hradci 1804, U Alžběty Tybely, skrze Františka Baučka, faktora, s. 104.

²⁰ Tamtéž, s. 104.

Jeroným Jan Nepomuk Solař (1827-1877) *Dějepis Hradce Králové n. Labem*²¹ je jeho významným příspěvkem ke zpracování historického obrazu Hradce Králové. V úvodu uvádí jako hlavní pramen patnácti svazkové dílo Františka de Paula Švendy a rovněž spis Karla Josefa, rytíře Bienera z Bienenberka.

Jedním z pramenů, které využívá ve své práci, jsou *Vydání z důchodů 1605*²², kde na s. 593 přímo cituje ze zápisu původního dokumentu na s. 71: „ – to vše pořádné v rejstříku na to obzvláště založeném, co a zač se vydalo, poznamenáno jest, čehož učiní v sumě 61 kopu, 12 grošův 5 denarův“. Neuvádí ovšem transliterační přepis textu, ale spíše fonetický transkripční přepis. Podobně jako předchozí autoři zmiňuje ve své práci na s. 68 privilegium císaře Rudolfa II. povolující koňské trhy, ale navíc doplňuje tuto informaci o informaci o prvním trhu, který se konal v pondělí 9. května 1580. Ani Solař neuvádí přímé odkazy na dochované dokumenty.

Zikmund Winter (1846–1912) Ve své práci *Kulturní obraz českých měst*²³ v kapitole sedmé *O vodě a kašnách* v poznámce pod čarou č. 64 přímo odkazuje na: „*V Hradci Král. Reg. počtů r. 1605*“. Kapitola je věnována způsobu hospodaření měst s rozváděním vody pro obecní potřeby. Popisuje systém vodojemů, vodovodů, kašen i úlohu správců městského vodovodu tzv. „*romajstrů*“²⁴. Na příkladu Hradce Králové uvádí: „*Tu kupují koňšelé „nový svorník k válu, do vodárně přes nějž dole řetěz jde“; tu zase zvonář leje „nový válec do vodárně a válec váží centér a 8 liber*“. Zde se Winter odvolává na zápis v *Registrech* na s. 78²⁵.

²¹ Jeroným Jan Nepomuk SOLAŘ, *Dějepis Hradce Králové n. Labem a biskupství hradeckého*, tiskem J. S. Skrejšovského, Praha 1870.

²² SOkA Hradec Králové, fond města HK, inv. č. 5156, kn. č. 3790, *Registra vydání z obecního důchodu 1605*.

²³ Zikmund WINTER, *Kulturní obraz českých měst*, Matice česká, Praha, 1890, s. 528.

²⁴ z německého *rormeister* – vodární mistr.

²⁵ SOkA Hradec Králové, fond města HK, inv. č. 5156, kn. č. 3790, *Registra vydání z obecního důchodu 1605*.

Další zápis z *Register* uvádí v případě porovnávání platů městským úředníkům²⁶ a to mezi Hradcem Králové, Dašicemi, Holicemi, Týnci nad Labem a Bohdančí. Podobně se na *Registra* odkazuje i v případě popisu průběhu slavnostních událostí v městech²⁷. Zde použil zápis z *Register*, kde je uváděna stavba kuchyně na náměstí při příležitosti návštěvy arcikněžny Konstancie Štýrské.

Zápisy z *Register* roku 1605 použil Winter v uvedené práci několikrát. Neuvádí ale přesnou dataci zápisů, nebo jinou jejich obsahovou či paleografickou charakteristiku. S výjimkou zápisu o vodárně uvádí jen stručné poznámky. O jiných pramenech královéhradeckého původu se zde nezmiňuje a zřejmě je ani pro zpracování své knihy nepoužil.

Ludvík Domečka (1861–1937) byl ředitelem muzea v Hradci Králové v letech 1895–1922. Mimo svou profesi a aktivní zájem o archeologii věnoval některé své práce historii Hradce Králové. V jedné z nich, která je zaměřena na historii budovy radnice v Hradci Králové²⁸, se jako jeden z mála autorů zmiňuje o stavu archivu na radnici. Uvádí jej jako velmi neuspořádaný a odkazuje se na práci Františka Roubíka²⁹, ve které je uveden negativní příklad královéhradeckého městského archivu. Špatný stav uspořádání archiválií byl způsoben nikoliv během údajných záchranných prací při požáru radnice v roce 1755, ale dlouhodobým nedbalým přístupem městských úředníků. František Roubík uvádí, že: „*Dne 14. května 1770 podává podkomoří věnných měst Ferdinand hrabě z Kokořova zprávu o smutném stavu královéhradeckého městského archivu*“³⁰. I tato skutečnost je pravděpodobně jedním z důvodů, proč se z královéhradeckých archiválií zachovalo tak málo.

²⁶ Zikmund WINTER, *Kulturní obraz českých měst*, Matice česká, Praha, 1890, s. 710.

²⁷ Tamtéž, s. 509.

²⁸ Ludvík DOMEČKA, *Stará radnice v Hradci Králové*, nákladem Městského historického muzea v Hradci Králové „Novina“, tiskařské a vydavatelské podniky v Hradci král., 1937, s. 12.

²⁹ František ROUBÍK, *K počátkům státní péče o městské archivy v Čechách*, nákladem Státní archivní školy, Praha II, Bredovská 6, Ročník II. 1924, s. 29-30.

³⁰ Tamtéž, s. 29.

Další Domečkova práce, kterou napsal ve spolupráci s F. L. Sálem, je věnována místopisu Královéhradecka³¹. Z důvodu nedostatku financí byla vydána pouze první část prvního dílu, která uvádí místopisné údaje obcí ležících v královéhradeckém okrese. Samotný Hradec Králové zde však uveden není, neboť jemu věnovaná kapitola měla být umístěna na samém konci knihy³². K tomu ale již nedošlo. Místopis okolních obcí ovšem Domečka zpracoval natolik podrobně, že v těchto zápisech jsou uvedeny i odkazy na dochované archivní materiály. Tyto odkazy se vztahují zejména k materiálu *Inventář koní a dobytka ostatního v obecních dvorech chovaného – 1615*³³. V kapitole Věkoše uvádí poznámky o nákupu dvora ve Věkoších (s. 325, 326). V kapitole věnované Slezskému předměstí se zmiňuje na s. 228 o Ježkovském dvoře, kde píše: „*R. 1615 připomíná se dvůr Ježkovský jako majetek obce královéhradecké*“. Pracoval tedy i s materiálem *Inventarizace koní 1615*, ale využil pouze zmínku o Ježkovském dvoře k doplnění místopisu Slezského předměstí. Jinak se více tomuto dokumentu nevěnoval.

Jaromír Mikulka (1923-2009) zpracoval historii Hradce Králové velmi obsáhle ve své čtyřsvazkové práci *Dějiny Hradce Králové do roku 1850*³⁴ (vydáno v letech 1994–1997). Kapitulu 9. a 10. věnuje období od roku 1526 do roku 1620. Kapitola 9. zaznamenává zejména politické a společenské poměry, kapitola 10. je věnována záležitostem hospodářským, především s využitím dochovaných dokumentů v SOkA Hradec Králové.

Text knihy je poprvé doplněn, mimo obrazových reprodukcí podoby města, i fotokopii konkrétních dokumentů, které jsou v textu použity. Jedná se například o *Registra rychtářská z let 1617-1624*³⁵, *Inventář koní a dobytka*

³¹ Ludvík DOMEČKA, F. L. SÁL, *Královéhradecko, I. dílu I. část, Místopis soudního okresu královéhradeckého*, vydal Sbor pro zpracování a vydání monografie Královéhradecka, Tiskli Bratří Peřínové v Hradci Králové 1928.

³² Tamtéž, Doslov.

³³ SOkA Hradec Králové, fond města HK, inv. č. 101, kr. č. 35, *Inventář koní a dobytka ostatního v obecních dvorech chovaného 1615*.

³⁴ Jaromír MIKULKA, *Dějiny Hradce Králové do roku 1850*, nadace HISTORICA, Hradec Králové 1997.

³⁵ SOkA Hradec Králové, fond města HK, inv. č. 514, kn. č. 225, *Registra rychtářská 1617–1624*.

*chovaného v obecních dvorech 1615*³⁶, *Soupis dávek odváděných k sv. Havlu*³⁷, *Seznam chudých žáků, podělených na Vánoce oděvem*³⁸. Byť se Mikulka velmi podrobně věnuje obsahu dokumentů, nezmiňuje se o jejich paleografických znacích. Na rozdíl např. od Švendy neuvádí ani jejich případné poškození nebo další charakteristiku.

Ať již jednotliví autoři z archivních pramenů přímo citovali nebo uváděli jen zjednodušený obsah zápisů, žádný z nich se nezabýval jejich celkovým obsahem. Texty přepisovali nejčastěji ve formě transkripce. Přesným transliteračním přepisem se zabývali v menším rozsahu. Uváděli z nich jen příklady, které obsahově doplňovaly zpracovávaná témata. Starší autoři (Bienenberg, Švenda) měli k původním textům historicky blíže i po paleografické stránce a ve své době dávali přednost obsahové náplni zápisů před jejich paleografickou specifikací. Nejčastěji využívaným pramenem byla *Vydání z důchodů 1605*.

³⁶ SOkA Hradec Králové, fond města HK, inv. č. 101, kr. č. 35, *Inventář koní a dobytka ostatního v obecních dvorech chovaného 1615*.

³⁷ SOkA Hradec Králové, fond města HK, inv. č. 90, kr. č. 35, *Seznam dávek odváděných k sv. Havlu a Vánocům městu*.

³⁸ SOkA Hradec Králové, fond města HK, inv. č. 89, kr. č. 35, *Seznam chudých žáků, podělených oděvem, 17. 12. 1596*.

2. Kapitola

2.1. Hlavní archivní prameny

Vývoj hospodaření v Hradci Králové mezi lety 1590 a 1605 je možné alespoň částečně odvodit z dokumentů *Kniha počtů 1589–1591*³⁹ a *Registra vydání z obecního důchodu 1605*⁴⁰. Vzájemným porovnáním údajů uvedených v těchto knihách lze sledovat vývoj hospodaření v Hradci Králové na přelomu 16. a 17. století. Je možné porovnávat objem a druhy prací, které byly placeny z obecních peněz i ceny zboží. Knihy poskytují např. podklady k porovnání organizace prací prováděných nádeníky a platby za ně. Porovnatelný je systém zápisů v těchto knihách, podobnost ve slovním vyjádření a popisu, používání latinských slov, číslic, způsobu sumarizace apod. Zároveň se projevují i rozdíly, způsobené zejména tureckým nebezpečím, které v roce 1605 odčerpávalo značný díl obecního rozpočtu. Ze zápisů je patrný rozdíl v druzích výdajů během patnáctiletého období ovlivněný společenským a politickým vývojem jak uvnitř českého království, tak i za jeho hranicemi.

Ačkoliv se jedná o účetní knihy, obsahují velké množství informací o dalších skutečnostech. Nejedná se pouze o soupis účetních položek, ale jsou zde zápisy o dalších okolnostech, které s konkrétními účetními zápisy souvisely. I tyto doplňující texty dávají možnost porovnání let 1590 a 1605.

³⁹ SOkA Hradec Králové, fond města HK, inv. č. 5155, kn. č. 3789, *Kniha počtů 1590*.

⁴⁰ SOkA Hradec Králové, fond města HK, inv. č. 5156, kn. č. 3790, *Registra vydání z obecního důchodu 1605*.

2.1.1. Kniha počtů 1589–1591

2.1.1.1. Charakteristika dokumentu

Kniha počtů zaznamenává zápisy o vydáních z obecního rozpočtu v kalendářním roce 1590. Navazuje na předchozí knihy, které byly k tomuto účelu vedeny a které byly nepochybně vedeny i v letech následujících. To dokazuje úvodní zápis o převodu zůstatku peněz z roku 1589. Poslední zápisy se vztahují již k roku 1591, kde se jedná o účetní zápisy v období od počátku roku do pondělí po svátku Tří králů. Svým obsahem kniha dokládá systematický přístup k vedení obecních účtů, kontrolní systém účtování a zápisů o něm.

Na páté straně jsou do knihy vepsány údaje o delimitaci knihy v roce 1981 ze SÚA v Praze, kde byla údajně nalezena. Byla původně označena jako Kniha výdajů z roku 1589. Následně byla v Okresním archivu Hradec Králové označena jako Kniha počtů 1589–1591. K tomuto mylnému označení vedl pravděpodobně zápis na fol. 4r o převodu zůstatku peněz z roku 1589, ovšem vlastní účetní zápisy pokrývají časové období až od roku 1590.

V roce 1589 byla obnovena hradecká městská rada. Účetní kniha obsahuje zápisy člena obnovené městské rady pana Jana, bližší údaje o této osobě v knize uvedeny nejsou. Karl Josef Biener z Bienenberga ve své knize uvádí k roku 1589 složení staré městské rady⁴¹, jejímž členem byl měšťan Jan Roubal Žatecký. Na s. 135 jsou vyjmenováni členové nové rady, uvedené v úřad 6. září 1589. Jan Roubal je jmenován radním i v obnovené dvanáctičlenné radě. Bienenberg zde poprvé uvádí mimo jmen členů rady i jejich odpovědnost za konkrétní oblast správy města, kterou měli vždy dva radní společně. Podle jeho zápisu měl Jan Roubal spolu s primátorem Martinem Cejpem z Peclinovce odpovědnost: „nad dlážděním města, obecními věcmi, oprava městských opevnění“⁴². Vždy další dva radní

⁴¹ Karl Josef BIENENBERG, *Geschichte der Stadt Königgratz, Erste Theil mit Kupfen*, Franc Jeřábek, Praha, 1780, v překladu Jana Balcara – Dějiny města Hradce Králové, 1953, knihovna Východočeského Muzea v Hradci Králové, s. 132.

⁴² Tamtéž, s. 135.

odpovídali za dozor nad mlynáři, pekaři a jinými řemeslníky; dozor nad vězeními a špitály; nad vahami a kaperníky; k hašení ohně a jiným neštěstím ve městě; nad čištěním města a předměstí. Při porovnání obsahu zápisů v Knize počtů s obsahem svěřeného úseku činnosti městské rady, pak právě pan Jan Roubal Žatecký je velmi pravděpodobným autorem tohoto účetního dokumentu a jeho rukou by tedy byly psány průběžné účetní zápisy.

Podobně jako tato kniha byly pravděpodobně vedeny i knihy ostatních členů rady, tedy dalších pět knih, ve kterých byly záznamy o výdajích podle odpovědnosti příslušných radních za oblast hospodaření. Teprve z těchto (a dalších) dílčích účetních knih mohl být sestavován celkový účet vydání města. Záznamy o příjmech jsou v knize uvedeny jen okrajově a to pouze tehdy, pokud jejich příjemcem byl osobně pan Jan. Tyto příjmy přijímal jako náhradu za výdaje, které financoval ze svých prostředků. Nedokládají celkové příjmy města.

Kniha má rozměry 10,5 x 32,5 cm. Nejedná se o dokument velký svými rozměry, ale významný svým obsahem. Kniha je vázána v původních deskách z hnědé kůže, zdobených na přední i zadní straně opakujícími se slepotiskovými reliéfy. Reliéfy jsou shodné na přední i zadní straně. Zobrazují biblické výjevy (motiv Adama a Evy, motiv ukřižování) doplněné latinskými nápisy provedenými majuskulními písmeny. Desky jsou opatřeny koženými tkanicemi, kterými se svazovaly. Tkanice nejsou příliš opotřebovány a nenesou znaky častého používání. Kniha pravděpodobně nebyla zavazována při každém zápisu, ale jen občas, nebo až po uzavření zápisů (viz příloha č. 2). Jiné zajištění (například zámky) kniha nemá. Kniha obsahuje 85 popsaných folií a je psána na papíru s filigrány dušnické papírny⁴³, které jsou dobře rozeznatelné zejména na posledních nepopsaných foliích. Jednotlivá folia byla arabskými číslicemi označena až dodatečně. Přední a zadní desky i jednotlivá folia jsou poškozeny

⁴³ Jana VOJTÍŠKOVÁ, Vít ŠEBESTA, *(Králové)hradecké městské kanceláře do roku 1620*, OFTIS Ústí nad Orlicí 2013, s. 137.

proděravěním od molů, ale jen v malé míře. Jiná poškození, mimo běžného opotřebování, patrná nejsou.

Použitý inkoust je převážně tmavý. Je zřejmý rozdíl mezi tmavším inkoustem, kterým psal pan Jan a světlejším nahnědlým inkoustem, kterým psal městský písař. Inkousty příliš jednotlivými listy neprosakují a text je tak velmi dobře čitelný.

Celá kniha je psána převážně česky. V textu jsou použita pouze jednotlivá latinská slova zejména „*Summarum*“⁴⁴ pro označení týdenních součtů účetních položek, dále „*ffacit*“⁴⁵ pro označení jednotlivých vydání (často je toto slovo nahrazeno pouze zdvojeným „*f*“). V několika případech se vyskytuje slovo „*salarium*“⁴⁶ v případě výplaty peněz konkrétní osobě. V zápisu o ošetření koní je použito slovo „*vitrolium*“⁴⁷ pro označení léku. Často jsou v textu používána slova mající původ v německém jazyce. Jednalo se zřejmě o v té době běžně používaná profesní pojmenování jako např. „*fišmejstr*“⁴⁸ (správce rybníka) nebo „*rormejstr*“⁴⁹ (správce městské vodárny). Zcela běžné pak bylo slovo „*rathauz*“ pro označení budovy radnice⁵⁰.

Základním písmem, kterým je kniha psána, je gotická polokurzíva. Více či méně kurzívní prvky písma se liší podle rukopisů jednotlivých písařů, jak bude popsáno dále. Ojediněle se vyskytuje písmo humanistické. Je použito při zápisu datace (například název neděle „*Iúbilate*“⁵¹) nebo jako majuskulní písmeno „*H*“ na počátku vlastního jména („*nakemu Honsovy*“⁵²). V textu jsou zkratky, nebo jiné způsoby zkracování psaného textu používány ve velmi malém počtu a to podobně u všech písařů. Pokud je zkratka zapsána, pak se zpravidla jedná o již výše uvedené zdvojené „*f*“ (nahrazující slovo „*ffacit*“). Místo slova „*pan*“ je

⁴⁴ SOKA Hradec Králové, fond města HK, inv.č. 5155, kn.č. 3789, *Kniha počtů 1590*, fol. 6r/dig.s.13.

⁴⁵ Tamtéž, fol. 4v/dig. s. 10.

⁴⁶ Tamtéž, fol. 8v/dig. s. 38.

⁴⁷ Tamtéž, fol. 14r/dig. s. 29.

⁴⁸ Tamtéž, fol. 13r/dig. s. 27 (*ffissmejstrum*).

⁴⁹ Tamtéž, fol. 25r/dig. s. 51 (*mleyyna rormeystrova*).

⁵⁰ Tamtéž, fol. 5r/dig. s. 11 (*na rathauz*).

⁵¹ Tamtéž, fol. 33r/dig. s. 67.

⁵² Tamtéž, fol. 6v/dig. s. 14.

mnohdy psáno pouze „p“ s tečkou⁵³. Při uvádění datace jsou zkratkami zapisována označení svatých. K písmenu „s“ typu „gama-s“⁵⁴ je připojeno nadepsané „m“⁵⁵ nebo nadepsané „o“⁵⁶.

Vzhledem k tomu, že se jedná o knihu účetního charakteru, je zde obsaženo velké množství číslic. V naprosté většině se jedná o číslice římské doplněné označením početních a měnových jednotek (kopa, zlatý, denár). Vydané částky nebyly příliš vysoké, proto se zde nevyskytuje označení pro počet 1000, 500 ani 100. Z vyšších částek lze nalézt označení pro počet 50 nebo počet, ke kterému je označení použito⁵⁷. K zápisu tohoto počtu je použito minuskulní „l“⁵⁸. Rovněž ostatní písmena použitá pro vyjádření počtu římskými číslicemi jsou ve tvaru minuskulních písmen „i“, „v“ a „x“. V textu se objevují jak odčitavé způsoby psaní⁵⁸, tak i způsoby, kdy jsou jednotlivá čísla načítána. Běžně tedy pan Jan svá vydání zapisuje formou „viii“⁵⁹, městský písař někdy používá formu odčitací např. „xl“⁶⁰. Rozdílnými způsoby jsou zapisovány zlomky, ze kterých je používána pouze částka $\frac{1}{2}$ a to jak Janem, tak i ostatními písaři. Rozdílný je způsob zaznamenání zlomku. V naprosté většině jsou zlomky zapisovány v případě římských číslic. Nejčastějším způsobem (používaným panem Janem) je přeškrtnutí dílku poslední číslice, který tím vytváří smyčku⁶¹ a to i pro počet 4,5. Tuto částku ale městský písař zapisuje přeškrtnutím prvního tahu minuskulního písmene „v“⁶².

⁵³ Tamtéž, fol. 4v/dig. s. 10.

⁵⁴ Hana PÁTKOVÁ, *Česká Středověká paleografie*, Nakladatelství a vydavatelství NĚMEC-VEDUTA, České Budějovice 2008, s. 42.

⁵⁵ SOkA Hradec Králové, fond města HK, inv.č. 5155, kn.č. 3789, *Kniha počtů 1590*, fol. 8v/dig. s. 18.

⁵⁶ Tamtéž, fol. 13v/dig. s. 28.

⁵⁷ Tamtéž, fol. 8r/dig. s. 17.

⁵⁸ Hana PÁTKOVÁ, *Česká Středověká paleografie*, Nakladatelství a vydavatelství NĚMEC-VEDUTA, České Budějovice 2008, s. 141.

⁵⁹ SOkA Hradec Králové, fond města HK, inv.č. 5155, kn.č. 3789, *Kniha počtů 1590*, fol. 6v/dig. s. 14.

⁶⁰ Tamtéž, fol. 9r/dig. s. 19.

⁶¹ Tamtéž, fol. 25v/dig. s. 26.

⁶² Tamtéž, fol. 11r/dig. s. 23.

V menší míře se v textu objevují číslice arabské a to jak v zápisech pana Jana, tak v zápisech městského písaře. Pro výskyt arabských číslic nelze stanovit zřejmá pravidla. Objevují se nahodile i v zápisu, který obsahuje rovněž římské číslice. Například pan Jan zapisuje: „*jirovi wsteklemu samo 4 po 1 dni na den jirovi po vi zl...*“⁶³. Pokud jsou arabské číslice používány, pak zejména v případě dodatečných zápisů, kde byl nedostatek místa pro zápis římskými číslicemi⁶⁴. Tento způsob byl patrně použit pro lepší čitelnost zápisu a prováděl jej městský písař. Zejména u větších částek, které pro zápis římskými číslicemi vyžadovaly větší psací prostor, je použití arabských číslic přehledné, nevyžaduje tolik místa a pro konečné správné součty je jednoznačné. Případně je ke správnému zápisu římskými číslicemi pro přesnost doplněn zápis číslicemi arabskými⁶⁵. Objevují se i zápisy arabských zlomků, ale jen výjimečně⁶⁶. Ojediněle je počet uveden slovně⁶⁷, ale v tom případě se jedná pouze o malé částky. Postupné narůstání počtu zápisů arabskými číslicemi (např. u pana Jana⁶⁸) potvrzuje jejich vzrůstající oblibu pro přehlednější vyjádření početních jednotek. Právě v účetních knihách byla srozumitelnost a jednoznačná přesnost účetního zápisu nezbytná.

Zjištění, jakým systémem a kterou osobou byly zápisy v knize prováděny, jejich chronologie, změny, přepisy a opravy, škrtnání, mřežování apod., je nezbytné pro určení mechanismu jakým způsobem bylo hospodařeno s městskými financemi, jak byla prováděna kontrola a vyúčtování těchto účetních pohybů.

Účelem prováděných zápisů bylo průběžné zaznamenávání dílčích výdajů, které následně sloužily jako podklad k dalším účetním operacím. Skutečně nelze tuto knihu považovat za konečný produkt městského účetnictví, ale jen za jednu z jeho mnoha součástí. Tato okolnost je potvrzena i v rámci jiných výzkumných prací⁶⁹.

⁶³ Tamtéž, fol. 5v/dig. s. 12.

⁶⁴ Tamtéž, fol. 45r/dig. s. 91, fol. 66v/dig. s. 134.

⁶⁵ Tamtéž, fol. 45r/dig. s. 91.

⁶⁶ Tamtéž, fol. 45 r/dig. s. 91.

⁶⁷ Tamtéž, fol. 16r/dig. s. 33.

⁶⁸ Tamtéž, fol. 66r/dig. s. 133, fol. 68r/dig. s. 137, fol. 70v/dig. s. 142, fol. 79v/dig. s. 160, fol.80r/dig. s. 161.

⁶⁹ Jana VOJTÍŠKOVÁ, Vít ŠEBESTA, *(Králové)hradecké městské kanceláře do roku 1620*, OFTIS Ústí nad Orlicí 2013, s. 275.

Zápisy byly pořizovány plynule v průběhu celého kalendářního roku 1590 a na počátku roku 1591 (viz výše) v pravidelných týdenních cyklech. Tyto týdenní cykly dokazuje jak slovní popis při dílčím součtu vydání, tak i počet součtů (viz příloha č. 3). Souhrnné týdenní zápisy začínají obvykle slovy „*summa toho týhodne vydání*“⁷⁰, nebo „*summarum vydání toho týhodne*“⁷¹, dále i „*summa vydání toho týhodne*“⁷². V podobných dalších modifikacích je vždy uváděno týdenní vyúčtování. Nikdy není označen jiný časový úsek. V knize je provedeno celkem 52 sumarizačních zápisů, které tímto počtem rovněž dokládají pravidelnost týdenního vyúčtování. Celkem 50 zápisů bylo provedeno za rok 1590 a dva zápisy za rok 1591. Zjištění počtu vyúčtování bylo provedeno prostým sečtením zápisů. Původní písaři tyto své záznamy totiž nijak chronologicky neoznačovali a jen výjimečně u nich zapisovali alespoň částečnou dataci a to jen v případě zápisu příjmů, nebo výplaty dlužných částek a záloh panu Janovi⁷³.

Denní zápisy v rámci každého týdne byly pořizovány od pondělí do soboty. Nikdy se v zápisech neobjevuje záznam, že by jakákoliv platba nebo vyúčtování byly provedeny v neděli. Neděle tedy byla v účetních záznamech respektována jako den sváteční, kdy byl úřad uzavřen. Jednotlivé denní záznamy jsou od sebe odděleny vodorovnou čarou, kterou průběžně písaři zakreslovali. Podle velikosti písma a mezer mezi řádky lze potom sledovat, které zápisy byly pořizovány dodatečně po ukončení konkrétního zápisu⁷⁴. U denních zápisů, na rozdíl od týdenních, se častěji vyskytuje označení dne v týdnu nebo i bližší datace odkazem na související církevní svátek.

Obsah a stylizace denních zápisů dovoluje předpokládat, že se jedná o prvotní zápisy výdajů, kterým nemusely nutně předcházet jiné dílčí zápisy. Peněžní částky v nich zapsané nejsou příliš velké, výdaje jsou za jednu (nebo jí podobné) činnosti nebo zboží a byly prováděny v celkem pravidelných časových

⁷⁰ SOkA Hradec Králové, fond města HK, inv.č. 5155, kn.č. 3789, *Kniha počtů 1590*, fol. 4v/dig. s. 10.

⁷¹ Tamtéž, fol. 6r/dig. s. 13.

⁷² Tamtéž, fol. 554r/dig. s. 109.

⁷³ Tamtéž, fol. 7v/dig. s. 16, fol. 36v/dig. s. 74, fol. 52v/dig. s. 106.

⁷⁴ Tamtéž, fol. 10v/dig. s. 22, fol. 42r/dig. s. 85.

intervalech. Zapisovatel si tedy mohl jednotlivá vydání prostě pamatovat. O prvotnosti zápisů svědčí rovněž skutečnost, že byly mnohdy opravovány a některé položky dopisovány později, případně některé zápisy zůstaly nedokončeny⁷⁵. Nicméně vedení podrobnějších denních zápisů nelze vyloučit.

2.1.1.2. Rozlišení rukopisů

Zápisy v knize provádělo několik písářských rukou. Porovnání rukopisů a obsahu zápisů jednotlivých písářů umožňuje identifikovat, jakým způsobem byly účetní zápisy vedeny, kdo je pořizoval, kdo kontroloval, v jakém časovém sledu a kde byly prováděny. To celé pak umožní upřesnění celkového pohledu na správu a evidenci hospodářských záležitostí Hradce na konci 16. století.

Pro identifikaci jednotlivých písářských rukou bylo zvoleno několik rozlišovacích parametrů tak, aby byly co nejvíce obsaženy ve všech předpokládaných rukopisech takto:

- 1) typ inkoustu, kterým byly zápisy prováděny
- 2) celková charakteristika písma – jeho velikost a sklon, používání majuskulních písmen, kurzívní spojení písmen
- 3) grafické znaky – mřežování, škrtnání, podtrhávání
- 4) číslice – jejich forma, způsob psaní
- 5) srovnávací slova a větná spojení, která se v textech často vyskytují – *summa, summarum*,

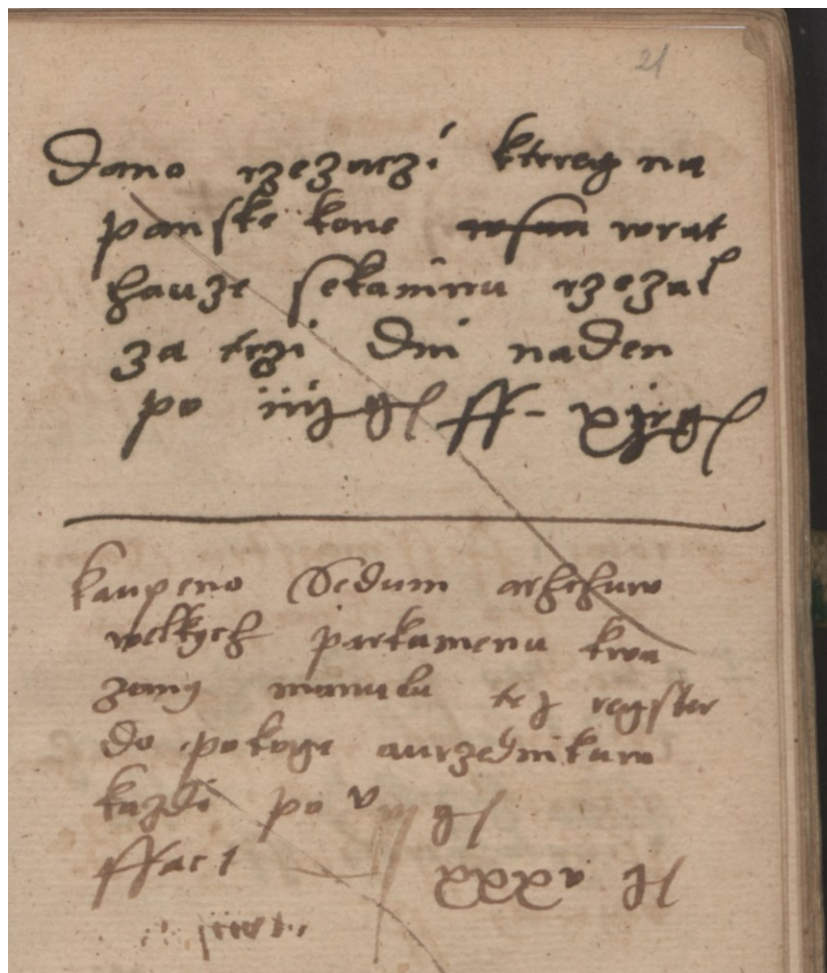
Pro označení jednotlivých písářů je pro zapisovatele výdajů použito jméno Jan, další písáři jsou číslováni vzestupně od čísla 1.

ad1) Identifikace podle použitého typu inkoustu:

Zápisy v knize jsou pořizovány dvěma druhy inkoustu. Tmavším inkoustem zapisoval pan Jan, o poznání světlejším inkoustem nahnědlé barvy zapisovaly jiné písářské ruce. Pan Jan měl zřejmě své vlastní psací náčiní a to jak inkoust, tak i

⁷⁵ Tamtéž, fol. 73v/dig. s. 148.

pero. Používal je pravděpodobně pouze ve své domácnosti a do městské kanceláře je nepřenášel. Pořizoval je na své náklady, neboť v knize není záznam o tom, že by je pro sebe nakupoval z obecních peněz. K některým zápisům ale použil druhý světlejší inkoust⁷⁶ (dále jen „kancelářský“). To by znamenalo, že většinu zápisů prováděl v privátním prostředí, ale některé přímo v městské kanceláři s použitím psacího náčiní městských úředníků. Rovněž tahy písma jsou silnější v případě použití tmavšího inkoustu na rozdíl od tahů prováděných inkoustem světlejším. Světlejším inkoustem bylo rovněž prováděno mřežování zápisů pana Jana a sumarizační zápisy, ale tímto inkoustem byly zápisy pana Jana rovněž doplňovány a to zejména vyplacené sumy.

Ukázka č. 1 – použití rozdílného inkoustu v písmu pana Jana, fol. 21r/dig. s. 43

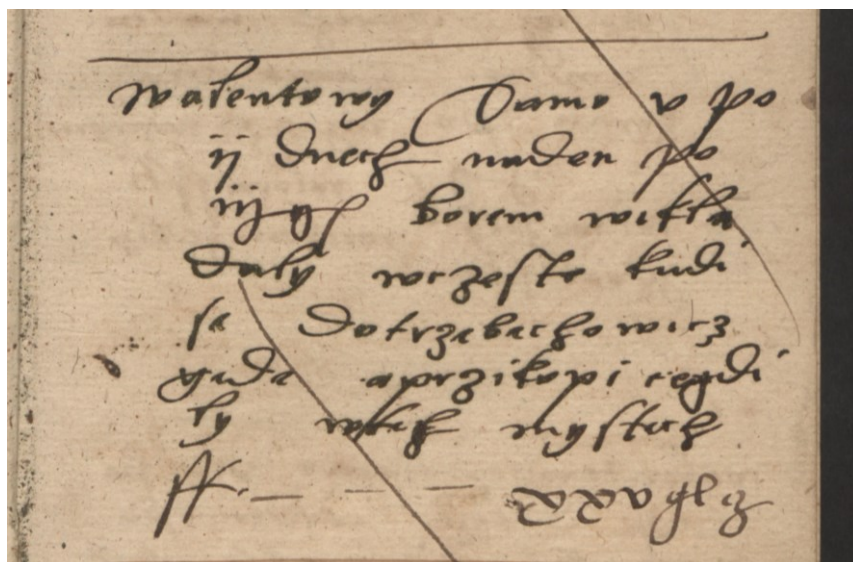
⁷⁶ Tamtéž, fol. 21r/dig. s. 43, fol. 45r/dig. s. 91.

Žádný ze sumarizačních zápisů nebyl proveden inkoustem, který pro své prvotní zápisy používal pan Jan. Zápisy o týdenních příjmech a vydáních pana Jana tedy byly pořizovány především v městské kanceláři úředníky města.

ad2) Identifikace podle celkové charakteristiky písma:

Jako jedny z charakteristických znaků písma byly zvoleny jeho velikost a sklon, používání majuskulních písmen a míra kurzívního spojení písmen.

Celkový styl písma pana Jana je již při prvním pohledu výrazně odlišný od dalších rukopisných záznamů. Používá písmena téměř čtvercového modulu s mírným sklonem doprava. Použité písmo je gotická polokurzíva. Kurzívních spojení písmen je však velmi málo, častěji se vyskytují v kratších slovech, případně spojuje jednotlivé římské číslice. Delší slova (např. „do trzebechowicz“)⁷⁷ píše písmeny od sebe oddělenými. Jan ve svých zápisech téměř nepoužívá majuskulní písmena. Začáteční slova zápisů, jména osob, jména svatých, názvy míst píše písmeny minuskulními a to nejen tvarem ale i velikostí.

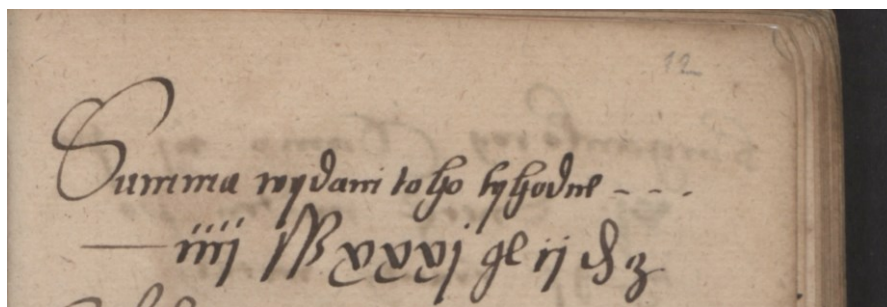
Ukázka č. 2 – písmo pana Jana, fol. 45r/dig. s. 91

Písmo pana Jana vykazuje zřetelně oddělené řádky. Vzhledem ke krátké délce zápisu nelze přesně zachytit míru jejich souběžnosti. Horní ani dolní dříky

⁷⁷ Tamtéž, fol. 45r/dig.s. 91.

nezasahují do sousedních řádků a dotýkají se jich jen výjimečně. Proto je písmo pana Jana přehledné a dobře čitelné. Dříky nejsou příliš dlouhé a stejně jako jiné prvky písmen nejsou nijak ozdobné. Pro Jana nebyl důležitý vzhled písma, ale obsah zápisů.

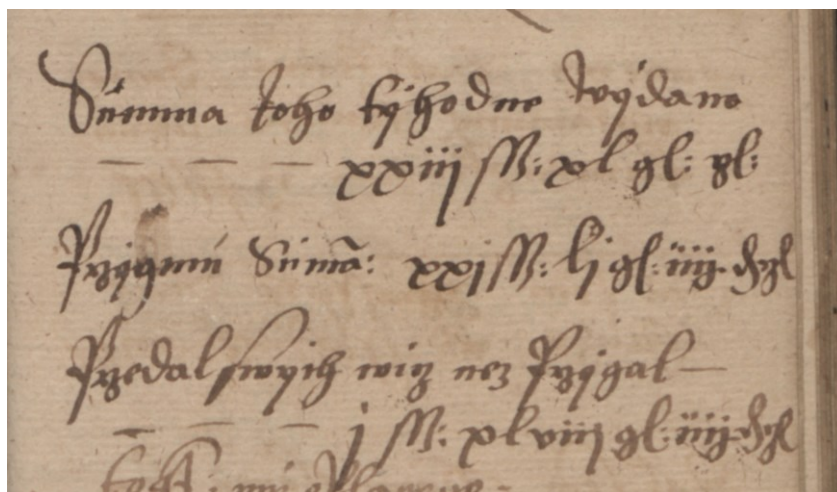
Písmo písaře, kterého dále označuji jako č. 1, je v porovnání s písmem pana Jana drobnější a více obdélníkového modulu s velmi mírným sklonem doprava. Písař používá majuskulní písmena, která se od minuskulních odlišují jak tvarem, tak svou velikostí. Podobně jako pan Jan i tento písař používá kurzívní spojení písmen velmi omezeně a spojovací tahy užívá u malého počtu písmen a v kratších slovech. Jeho písmo je blízké knižnímu písmu.

Ukázka č. 3 – písmo písaře č. 1, fol. 12r/dig. s. 25

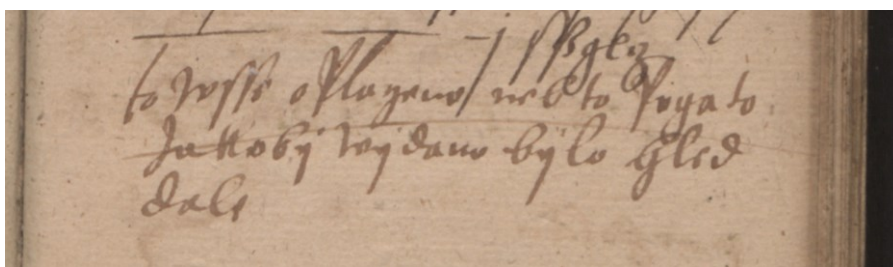
Písmo dalšího písaře, dále označeného č. 2, se od dvou výše uvedených rukopisů odlišuje velmi výrazně. Rozdíl je především v častějším používání kurzívních spojovacích tahů a to i v delších slovech. Modul písma je rovněž obdélníkový a spodní i horní dříky mírně zasahují do sousedních řádků. Písař č. 2 také více používá majuskulní písmena a to nejen ve slovech na začátku vět, u vlastních jmen, ale běžně i v jiných případech. Například: „*V Vteryý po nedielu Oculi Przygal P. Jan Nadielniky*“⁷⁸.

⁷⁸ Tamtéž, fol. 21r/dig. s. 43.

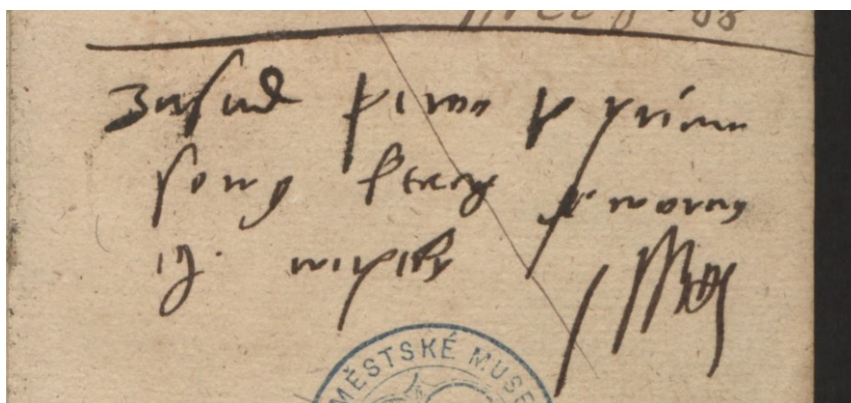
Ukázka č. 4 – písmo písaře č. 2, fol. 21r/dig. s. 43

V několika málo případech se v dokumentu vyskytuje písmo písaře, dále označeného jako č. 3. Jeho písmo je velmi podobné písmu písaře č. 2, ale vykazuje některé odlišnosti. Písmena jsou obdélníkového modulu ale s delšími dřívky, které zasahují do sousedních řádků. Horní smyčky písmen jsou protažené a úzké. Písemné záznamy tohoto písaře jsou velmi stručné, ale byl zřejmě zvyklý psát velmi často, jedná se o běžné užitkové písmo. Z majuskulních písmen používá zejména písmeno „P“, ale zápisy začíná písmeny minuskulními.

Ukázka č. 5 – písmo písaře č. 3, fol. 9r/dig. s. 19

Počet písařských rukou lze doplnit ještě o další rukopis, kterým je proveden zápis výdajů⁷⁹.

Ukázka č. 6 – neznámý rukopis, fol. 46r/dig. s. 93

Vzhledem k tomu, že zápis je proveden inkoustem, který používal pan Jan a obsahem zápisu je vydání za sud piva, je možné, že zápis provedl pan Jan, ale potom z nějakého důvodu jeho písmo vykazuje značnou odlišnost od jím provedených ostatních zápisů. Kurzívní spojení jsou ojedinělá a ve slovech jsou velké mezery mezi jednotlivými písmeny. Zejména spodní dřívky zasahují do sousedních řádků. Naopak shodně jako písmo pana Jana má toto písmo jen mírný sklon doprava a nepoužívá majuskulní písmena. Zápis pana Jana, který tomuto zápisu bezprostředně předchází je psán s mnoha opravami a dodatky, které provedl písař č. 1. Je tedy patrné, že pan Jan měl s provedením zápisů nějaké těžkosti. Pak není vyloučeno, že zápis o výdaji za pivo mohl napsat někdo z blízkého okolí pana Jana, nikoliv výše uvedení písaři. Tomuto rukopisu již pořadové číslo přiděleno není, neboť skutečně není jisté, kdo je jeho původcem. Tomu, že by se mohlo jednat o další rukopis, ale nasvědčuje zápis o výdajích na další straně⁸⁰.

ad3) Identifikace podle grafických znaků:

Vzhledem k tomu, že *Knih počtů* je účetním dokumentem, obsahuje velké množství grafických znaků. Tyto znaky sloužily písařům k označení

⁷⁹ Tamtéž, fol.46r/dig. s. 93.

⁸⁰ Tamtéž, fol.46v/dig. s. 94.

zkontrolovaných položek, oddělovaly od sebe jednotlivé zápisy, případně označovaly součtové položky. V rámci tohoto výzkumu jsou tyto grafické prvky dalším upřesňujícím vodítkem při rozlišení zápisů jednotlivých písařů.

Písař Jan v některých zápisech třemi tečkami vyznačoval volné místo pro budoucí zápis konkrétní částky⁸¹. Jednalo se zejména o dopsání skutečného počtu dní, po které byly práce prováděny. To znamená, že písař Jan si nejprve připravil text, ve kterém bylo uvedeno, kdo a jakou práci bude provádět a za jakou sazbu. Teprve po dokončení prací dopsal skutečný počet odpracovaných dní a buď sám, nebo jiný písař provedl výpočet celkové sumy. Někdy také jednotlivé zápisy od sebe odděloval vodorovnou čarou. Podle typu inkoustu ale podtrhávání prováděli většinou další písaři.

Písař č. 1 používal v sumarizačních zápisech drobné vodorovné čárky pro vyplnění prázdného prostoru v řádcích a zakresloval kratší vodorovnou čáru před vypočtenou částkou. Písař č. 2 pro vyplnění prázdného prostoru v řádku také používal vodorovné čárky, ale konečnou částku od předchozího textu odděloval delší šikmou čarou vedenou vzhůru zleva doprava.

Janovy zápisy jsou v knize „mřežovány“ jednoduchou čarou vedenou dolů zleva doprava. Jiné zápisy (celkové výdaje nebo příjmy) takto označeny nejsou a navzájem nejsou ani oddělovány vodorovným proškrtnutím. V několika málo případech lze nalézt i zápis zrušený⁸². Zápis o zapůjčených penězích městský úředník přeškrtnutím zrušil a dopsal poznámku, že půjčka je již registrována v jiném dokumentu. Některé zápisy přeškrtnutím zrušil přímo pan Jan⁸³.

ad4) Identifikace podle číslic - jejich forma, způsob psaní:

Množství římských i arabských číslic, které se v textech vyskytují, nabízí další znak umožňující rozlišení rukopisů. Zároveň ale sledování kombinací písma a dopisovaných částek dokládá věcný a časový postup, jakým byly jednotlivé zápisy prováděny, v jaké části vyúčtování se do něho zapojovaly další osoby.

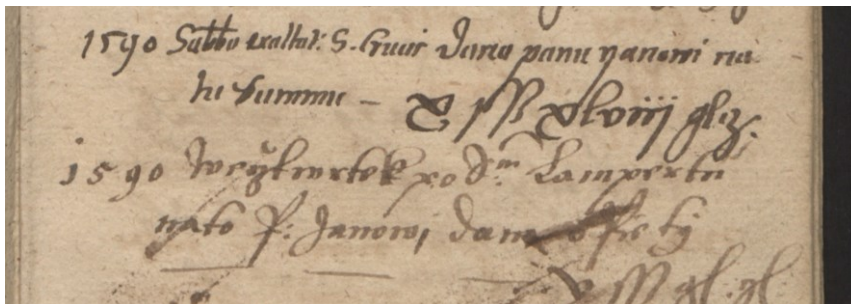
Jak již bylo výše uvedeno, v dokumentu jsou zapsány číslice převážně římské. Pro vzájemné rozlišení rukopisů nejvíce odlišných znaků vykazuje číslo

⁸¹ Tamtéž, fol. 40v/dig. s. 82.

⁸² Tamtéž, fol. 13r/dig. s. 27.

⁸³ Tamtéž, fol. 46v/dig. s. 94.

„X“. Písař Jan je píše jedním tahem s krátkým spodním obloučkem. Písař č. 1 zapisuje tuto číslici třemi tahy, někdy se znatelnou mezerou mezi nimi. Písař č. 2 píše opět jedním tahem, ale s delším spodním obloučkem. Rozdíly jsou patrné i u číslic arabských. Zejména porovnání zápisu letopočtu 1590⁸⁴ ukazuje, že písař č. 1 psal jedničku podobnou dnešnímu tvaru a bez tečky, zatím co písař č. 2 psal tuto číslici ve tvaru „j“ a psal nad ní tečku. Písař č. 3 číslice téměř nepoužíval.

Ukázka č. 7 – rozdílné zápisy letopočtů, fol. 59r/dig. s. 119

Na základě odlišných rukopisů lze sledovat, které zápisy zapsal pan Jan celé včetně konečné částky vydání, které zápisy pan Jan pouze předepsal a výslednou částku dopsal písař č. 1, nebo písař č. 2, nebo případy kdy částku zapsanou panem Janem některý z písařů opravil.

ad5) Identifikace podle srovnávacích slov a větných spojení:

Písař Jan pro označení konečné částky používal latinské slovo „*facit*“ (dohromady tolik a tolik). Případně zapisoval zkráceně „*fac*“ nebo je písmeno „*f*“. Totéž slovo používali i ostatní písaři pokud dopisovali výsledné částky do zápisů pana Jana. Slovo „*summa*“ pan Jan nepoužíval.

Ostatní písaři používali latinské slovo „*summa*“ (výsledná částka, dohromady). Písař č. 1 psal „*Summa*“ bez kurzívního spojování písmen. Písař č. 2 píše „*Súmma*“ nebo „*Súmmarúm*“ s čárkou nad písmenem u a písmena spojuje. Podobně píše i písař č. 3, ale majuskulní „*S*“ píše s téměř nezatelnou smyčkou⁸⁵.

⁸⁴ Tamtéž, fol. 59r/dig. s. 119.

⁸⁵ Tamtéž, fol. 33r/dig. s. 67.

Písař č. 1 také používá pro vyjádření součtu slovo „*vezini*“, které ostatní písaři nepoužívali.

Jak bylo výše uvedeno, pan Jan odpovídal za vymezený okruh vydání z městských peněz. Na základě zkoumání rukopisů lze stanovit, jakým způsobem byly pořizovány zápisy o výdajích, jak byly kontrolovány a jak bylo prováděno průběžné vyúčtování.

Pan Jan zapisoval několika různými způsoby. Zapsal výdaj, kde uvedl komu, za jakou práci a kolik peněz bylo celkem vyplaceno⁸⁶. Po vynechání místa odpovídajícímu zpravidla jednomu řádku pokračoval dalším zápisem. Jiné zápisy pořizoval tak, že před provedením prací zapsal komu, za jakou práci a v jaké sazbě bude placeno a teprve po dokončení práce zapsal skutečný počet dní, po které byly práce prováděny⁸⁷. V některých případech ale celkovou částku dopsal písař č. 1⁸⁸ nebo písař č. 2⁸⁹. Nelze zjistit, zda tito dva písaři dopisovali a dopočítávali zápisy pana Jana podle nějakého systému. Častější jsou však zápisy písaře č. 1. Není zde ani žádné časové odlišení, neboť na některých stránkách jsou dopsány výsledky oběma písaři⁹⁰ ve stejném týdnu, v zápisech bezprostředně následujících za sebou.

Některé zápisy pan Jan na konci týdne doplňoval o práce, které zřejmě původně nebyly plánovány, ale které byly provedeny podle potřeby v průběhu týdne. Jednalo se ale o práce, které souvisely s těmi, které byly předepsány na počátku týdne: „*a zawazely a czoz tam bilo wicze potrzeba při tem dile dielaly*“⁹¹. Písaři doplňovali do zápisů pana Jana nejen konečné částky, ale například i sazby⁹² za práce nádeníků. V několika málo případech provedli celé zápisy na místo pana Jana⁹³.

⁸⁶ Tamtéž, fol. 7r/dig. s. 15.

⁸⁷ Tamtéž, fol. 36r/dig. s. 73.

⁸⁸ Tamtéž, fol. 32v/dig. s. 66.

⁸⁹ Tamtéž, fol. 48r/dig. s. 98, fol. 49r/dig. s. 99.

⁹⁰ Tamtéž, fol. 49v/dig. s. 100.

⁹¹ Tamtéž, fol. 6r/dig. s. 131.

⁹² Tamtéž, fol. 82r/dig. s. 165.

⁹³ Tamtéž, fol. 19r/dig. s. 39, fol. 69v/dig. s. 140.

Z těchto zápisů je patrné, že pan Jan sice odpovídal za výdaje ve svém okruhu pravomocí, rozhodoval o tom, jaké práce a nákupy budou provedeny, jeho zápisy ale byly pečlivě kontrolovány městskými písaři a to jak po stránce obsahu, tak po stránce správnosti a úplnosti výpočtů.

Na konci každého týdne byla provedena sumarizace všech peněžních pohybů. Byl to součet vydání pana Jana uváděný na prvním místě vyúčtování. Dále bylo zapsáno, kolik peněz mu zůstává a případně, kolik peněz mu bylo vyplaceno jako záloha na vydání dalšího týdne. Tyto zápisy prováděl zpravidla písař č. 1, ale občas je zapsal i písař č. 2. Ten pak zapisoval, jaké příjmy byly panu Janovy připsány jako náhrady za výdaje, které platil z vlastních prostředků. Byly to například příjmy za posudné⁹⁴ nebo berně od konkrétních plátců: „*tez sem przigal od ssaldi berně*“⁹⁵. Některé zápisy (jako právě tento) v konečné sumarizaci dopisoval i pan Jan, nikoliv tedy pouze městští písaři. V některých týdenních zápisech se vyskytuje i zápis písaře č. 3, který potvrzoval, že peníze panu Janovi byly řádně vyplaceny, ale neuváděl konkrétní peněžní částku⁹⁶. Písaři prováděli doplnění a opravy zápisů pana Jana, neopravovali ale své zápisy navzájem.

Zápisy v Knize vydání pana Jana dokládají, že správa obecních peněz podléhala kontrole městské kanceláře již na úrovni prvotních zápisů, ze kterých byly přenášeny do dalších účetních knih. Písaři měli své pravomoci rozděleny, ale navzájem byli schopni se plnohodnotně zastupovat. Znali účetní agendu městské kanceláře v širším rozsahu, uměli se v ní orientovat a to jak na straně výdajů, tak na straně příjmů. Měli zpracovaný systém kontroly a tímto způsobem postupovali nejen v případě vydání pana Jana, ale i dalších osob odpovědných za správu financí města.

⁹⁴ Tamtéž, fól. 9v/dig. s. 20.

⁹⁵ Tamtéž, fól. 17r/ dig. s. 35.

⁹⁶ Tamtéž, fól. 9r/dig. s. 19.

2.1.1.3. Obsah zápisů v dokumentu

Obsah Knihy počtů lze rozdělit do dvou skupin. První z nich jsou výdaje za pravidelně se opakující práce prováděné řemeslníky a nádeníky. Druhá skupina zahrnuje výdaje nepravidelné, jednorázové a nákupy vybavení městské kanceláře, radnice a městského inventáře. Podrobnější zkoumání těchto výdajů umožňuje detailnější pohled na každodenní provoz městského hospodářství. Obsah zápisů využili mnozí autoři, kteří se věnovali historii Hradce Králové a různou měrou je zaznamenali ve svých dílech (Bienenberg, Švenda, Mikulka, Vojtíšková).

Práce pro město, které byly z obecních peněz vypláceny prostřednictvím pana Jana, vykonávalo v průběhu roku několik pracovních skupin. Byly vedeny zaměstnanci města a měly svůj vymezený okruh prací. Prováděné práce odpovídaly nejdůležitějším potřebám města, kterými byly práce spojené s údržbou městského vodovodu, údržbou cest a rybníků a jejich zařízení. Výše platů nádeníků nezávisela na rozhodnutí pana Jana, ale byla určována městskou radou⁹⁷. V průběhu roku se výše denních platů příliš neměnila, podle vykazovaných výplat byly platy v druhé polovině roku mírně zvýšeny. Porovnání denních platů v těchto skupinách je uvedeno v příloze č. 4.

Téměř každý týden byly po celý rok vypláceny peníze Buriánkovi, se kterým dále pracovali dva, někdy až tři nádeníci. Tato pracovní skupina prováděla zejména kopání a vrtání dřevěného vodovodního potrubí ve městě (např. v Masných krámech, u školy, na rynku, za radnicí). Prováděli pomocné práce při městských mlýnech⁹⁸ nebo při městské pile⁹⁹. Jejich denní výplata byla zpravidla 2,5 gr. č.

Další pracovní¹⁰⁰ skupina byla podřízena: „*aurzedniiku nad dielniiky*“ Valentovi. Zajišťoval sekání ledů, opravy mostů, úklidové práce ve městě. Při jarmarcích stavěli a bourali boudy pro obchodníky, které byly součástí městského inventáře a byly uskladněny v prostorách dřívějšího hradu. Součástí jejich práce bylo i vytahování a rovnání hřebíků z prken. Tato zdánlivě drobná práce městu

⁹⁷ Jaromír MIKULKA, *Dějiny Hradce Králové do roku 1850*, nadace HISTORICA, Hradec Králové 1997, s. 297.

⁹⁸ SOkA Hradec Králové, fond města HK, inv.č. 5155, kn.č. 3789, *Kniha počtů 1590*, fol. 27v/dig. s. 56.

⁹⁹ Tamtéž, fol. 30v/dig. s. 62.

¹⁰⁰ Tamtéž, fol. 61r/dig. s. 123.

šetřila výdaje za hřebíky, které město muselo draze nakupovat¹⁰¹. Valentova pracovní skupina byla početně velmi proměnlivá. V průběhu roku s ním běžně pracovalo pět až sedm nádeníků, ale v mimořádných případech třináct až patnáct. V jednom případě je uváděn počet dvacet šest osob. Z nich ale bylo zaměstnáno při úklidu bláta z rynku deset věžňů¹⁰², kterým bylo vyplaceno po 1 gr. č. Počet věžňů nepřímou dokládá kapacitu městské šatlavy. Běžným dělníkům byly denně vypláceny 2 gr. č., výjimečně i 2,5 gr. č..

Město zaměstnávalo svého tesaře, který měl dílnu v objektu bývalého hradu. V této dílně například připravoval jarmareční boudy¹⁰³, které potom stavěl na rynku nebo vyráběl různá zařízení (žebříky) pro město. Běžně s ním po celý rok pracovali nejčastěji dva, někdy až čtyři pomocníci. Tesaři opravovali městské brány, mosty, káceli dřevo v městských lesích. Velkou část tesařských prací prováděli při budování a údržbě lávek mezi slepými rameny a ostrovy na Labi (Velké trávnice¹⁰⁴) a Orlici. Nejednalo se zřejmě jen o prosté lávky, ale některé z nich byly zastřešeny, jak uvádí jeden ze zápisů s popisem obsahu práce tesařů¹⁰⁵. Tesařskému mistrovi byly týdně vypláceny 4 gr. č. a 3,5 gr. č. jeho pomocníkům.

Další pracovní skupina, která rovněž pracovala téměř po celý rok, byla vedena Dundou. Počet nádeníků se pohyboval mezi dvěma až třinácti, podle toho jak náročná práce bylo potřeba provést. Hlavní pracovní náplní této skupiny byly opravy zařízení rybníků, které patřily městu (Březhradský, Býšťský, Cikán, Datlík, Piletický, Rusecký, Skalický, Svinarský, Vraždovský, Všestarský a další). Při těchto pracích se zřejmě Dunda řídil pokyny městských správců rybníků (fišmejstrů)¹⁰⁶. Péče o dobrý technický stav rybníků v okolí Hradce byla nutná nejen proto, aby byly hradecké rybníky v řádném technickém stavu a přinášely potřebný užitek, ale město Hradec bylo smluvně zavázáno městu Pardubice, že bude své rybníky udržovat a čistit odpadní strouhy¹⁰⁷. Na hradecké rybníky

¹⁰¹ Tamtéž, fol. 71r/dig. s. 143.

¹⁰² Tamtéž, fol. 79v/dig. s. 160.

¹⁰³ Tamtéž, fol. 16v/dig. s. 34.

¹⁰⁴ Jaromír MIKULKA, *Dějiny Hradce Králové do roku 1850*, nadace HISTORICA, Hradec Králové 1997, s. 209.

¹⁰⁵ SOkA Hradec Králové, fond města HK, inv.č. 5155, kn.č. 3789, *Knihy počtů 1590*, fol. 12v/dig. s. 26.

¹⁰⁶ Tamtéž, fol. 14r/dig. s. 29.

¹⁰⁷ Tamtéž, fol. 61r/dig. s. 123, fol. 63r/dig. s. 127.

navazovala rozsáhlá rybníční soustava na Pardubicku¹⁰⁸ a město Hradec mělo údržbou svých rybníků předcházet škodám na panství Pardubickém. V předchozích letech tato smlouva zřejmě nebyla dodržována a právě v roce 1590 došlo k tomu, že odtoky vody z rybníků byly na náklad města Hradce opět vyčištěny. Smlouvy mezi Hradcem a Pardubicemi o údržbě vodních toků byly již mnohem staršího data. V SOkA Hradec Králové je uložen dopis Pardubického hejtmana Bohuslava Beška z Beškova z 3. července 1509¹⁰⁹. Zve hradecké měšťany ke společné obhlídce Opatovického splavu a kontrole jeho technických parametrů. Větší rozsah prací při údržbě rybníků měl tedy význam nejen pro Hradec, ale i jeho okolí. Dundovi a jeho pomocníkům byly vypláceny 3 gr. č. a ostatním nádeníkům po 2 gr. č. na den. Ke konci roku jim byly platy o 0,5 gr. č. zvýšeny.

Jinou pravidelnou platbou, vyplácenou po celý rok, byla odměna „řezankáři“. Byl to řemeslník, který pravidelně připravoval krmivo ze slámy pro panské koně. Jednalo se o profesi, která se ve městech často vyskytovala v 16. století, ale postupně zanikala v průběhu 17. století, kdy byli řezankáři nahrazeni běžnými čeledíny¹¹⁰. Každý měsíc odpracoval tento řemeslník nejčastěji 3 dny, za které mu bylo vypláceno 3,5 gr. č. na den.

Jiní řemeslníci v Hradci poskytovali své služby v průběhu roku různě podle potřeb města. Jedním z nich byl Jíra Vsteklý, který pro město prováděl různé truhlářské a tesařské práce. Na počátku roku 1590 připravoval saně pro převoz kamenné kašny a za tuto práci mu bylo vypláceno na den 6 gr. č. a jeho tovaryšům 5 gr. č.. Byl tedy placen lépe než městský tesař. Jednalo se zřejmě o zkušeného řemeslníka, který pro město pracoval několik let. Zmiňuje se o něm Švenda v souvislosti s jinými účty z roku 1585: „*krow nowý na Nowé věži na krchově udělán od Giřika Wsteklého, též makovice měděná, a hvězda nad ní pozlacená*“¹¹¹.

¹⁰⁸ Eva SEMOTANOVÁ, Jiří CAJTHAML a kol., *Akademický atlas českých dějin*, Praha, Academia 2014, s. 165.

¹⁰⁹ SOkA Hradec Králové, fond města HK, inv. č. 47, kr. č. 35, *Pozvání Bohuslav Beško z Beškova, 1509*.

¹¹⁰ Václav ČERNÝ, *Hospodářské instrukce. Přehled zemědělských dějin v době patrimoniální velkostatku XV. – XIX. Století*, Nákladem Československé Akademie Zemědělské, Praha 1930, s. 122.

¹¹¹ František de Paula ŠVENDA, *Druhý Železný obraz města Králové Hradce nad Labem, Rozdíl V.*, v Králové Hradci 1804, U Alžběty Tybely, skrze Františka Baučka, faktora, s. 112.

Podle této informace lze usuzovat, že si město řemeslníky nevybíralo nahodile, ale práce byly zadávány těm, se kterými mělo dlouholetou dobrou zkušenost.

Opravy hatí, břehů rybníků a další drobné práce prováděli jiní nádeníci, kteří pracovali s Brožem. V průběhu roku prováděli průběžnou údržbu a za práci bylo vypláceno Brožovi většinou 3,5 gr. č., ostatním nádeníkům 3 gr. č. na den.

Na přelomu 16. a 17. století probíhaly v Hradci mimo velkých staveb i drobnější stavební úpravy, zejména dláždění ulic a náměstí. Kamenná dlažba byla v Hradci položena na Velkém náměstí již v roce 1513, kdy město získalo část Kunětické hory od Viléma z Pernštejna¹¹². O vydláždění Malého náměstí rozhodla městská rada v roce 1568¹¹³. Zikmund Winter uvádí, že způsobem kladení dlažby byl vytvořen nápis: „*Sit nomen domini benedictum, hoc forum stratum est*“ doplněný datem 1513. Tento nápis zaznamenal ještě Bohuslav Balbín v roce 1634. Hradečtí náměstí často metli, odklízeli bláto a další nečistoty, aby takto provedená dlažba byla viditelnou ozdobou města. Dláždění ulic prováděla skupina nádeníků pod vedením Hlaváčka. V roce 1590 dláždili v Pražské bráně, v ulici mezi masnými krámy a za kostelem, v ulici za radnicí, na rynku kolem kašny a jinde. Jak velká plocha byla vydlážděna, není z dokumentu patrné, je uváděn jen počet odpracovaných dní. Prováděli i drobné stavební úpravy, například v městské šatlavě. Počet nádeníků se pohyboval mezi třemi až šesti osobami a za práci bylo Hlaváčkovi vypláceno denně 5 gr. č. a jeho pomocníkům po 3 gr. č..

Odborné a specializované práce byly zajišťovány již výše uvedenými městskými úředníky – rormajstrem a fišmajstrem. Rormajstr Havel se třemi až sedmi pomocníky prováděl údržbu a opravy městské vodárny a technického zařízení mlýnů. Z dokumentu lze zjistit, že během roku vyrobili nové kolo k vodárně, kola a hřídele k mlýnu, novou podlahu ve mlýnici. Pracovali nepravidelně, ale zpravidla 5 až 6 dní v týdnu. Za práci bylo Havlovi vypláceno 5 gr. č. na den a pomocníkům až 4,5 gr. č. na den. V porovnání s odměnou vyplácenou Valentovi nebo Dundovi se jedná přibližně o dvojnásobek denní sazby. Podobně byla organizována i práce fišmajstra a jeho pomocníků. Udržovali zařízení rybníků k chovu ryb. Byly to další odborné práce, za které bylo Jírovi

¹¹² Zikmund WINTER, *Kulturní obraz českých měst*, Matice česká, Praha, 1890, s. 503.

¹¹³ Jaromír MIKULKA, *Dějiny Hradce Králové do roku 1850*, nadace HISTORICA, Hradec Králové 1997, s. 350-351.

vyplaceno 3 až 5 gr. č. denně a jeho pomocníkům 2 až 3,5 gr. č. podle náročnosti prací.

Stálé pracovní skupiny vedené placenými „úředníky nad dělníky“ znamenaly pro město jistotu, že potřebné práce budou provedeny včas a správně a zároveň si mohlo připravit i určitý rozpočet výdajů na tyto práce. Na druhé straně téměř pravidelné platy znamenaly pro rodiny pomocníků a nádeníků zajištěný týdenní příjem, který měl pozitivní vliv na sociální poměry této skupiny obyvatelstva.

Mimo pravidelných výdajů stálým, nebo velmi často pracujícím skupinám dělníků, vyplácel pan Jan výdaje za práce méně časté nebo ojedinělé. Není účelem této práce podat jejich detailní přehled, ale mnohé z nich doplňují obraz denního hospodaření v Hradci v průběhu roku.

Hospodaření města se neobešlo bez zajištění některých sezónních prací, které prováděl fortnýř, nebo najatí mlatci a ženci. Fortnýř byl placen za celoroční péči o vinnou révu, kterou město pěstovalo na parkánech. Víno nebylo pěstováno ve větším rozsahu, neboť fortnýř práce vykonával sám nebo s několika málo pomocníky a nejsou ani jiné záznamy o rozsáhlejší pěstování vína. Na parkánech, mimo révy, rostly ovocné stromy, nejvíce ořechy a jabloně. Sběr ovoce, likvidaci škůdců a údržbu stromů zajišťoval fortnýř Vondra za denní plat¹¹⁴. Práce na parkánech ovšem nebyly jeho jedinou prací pro město. Jednalo se o zřejmě manuálně zručného člověka, který mimo sadařských prací opravoval a vyráběl kožené polštáře „do rady“ a do městských vozů¹¹⁵.

V průběhu zimních a jarních měsíců město najímalo skupiny mlatců k vymlácení sklizeného obilí¹¹⁶. Nejsou uvedeny přesnější údaje o jejich počtu. Mlatci nebyli placeni za odpracovaný den jako jiní nádeníci, ale za množství vymláceného obilí. Tento způsob výplaty byl uveden již dříve v komorní pardubické instrukci v roce 1563¹¹⁷ a město Hradec vyplácelo podobně jako sousední panství. Způsob výplaty odměny za množství obilí zajišťoval rychlé

¹¹⁴ SOkA Hradec Králové, fond města HK, inv.č. 5155, kn.č. 3789, *Knihy počtů 1590*, fol. 18v/dig. s. 38.

¹¹⁵ Tamtéž, fol. 32v/dig. s. 66.

¹¹⁶ Tamtéž, fol. 15r/dig. s. 31, fol. 16v/dig. s. 34, fol. 19r/dig. s. 39.

¹¹⁷ Václav ČERNÝ, Václav, *Hospodářské instrukce. Přehled zemědělských dějin v době patrimoniálního velkostatku XV. – XIX. Století*, Nákladem Československé Akademie Zemědělské, Praha 1930, s. 120.

provedení prací a tím i účelnější vynaložení finančních prostředků. Měrnou jednotkou byl „slad“¹¹⁸ jehož objem je uváděn na počátku 17. století mezi 14,558 hl. až 17,47 hl.. Za jeden slad bylo vyplaceno 15 gr. č. nehledě na druh obilí. Menší měrnou jednotkou byl „korec“¹¹⁹ (český 93,587 l) za který byl placen 1 gr. č.¹²⁰. Nádeníkům najímaným na posečení panské louky, hrabání a sklizení sena byl vyplácen denní plat. Není uvedena jeho výše pro každého nádeníka, pouze souhrnná částka¹²¹. K platu jim byla zdarma poskytována jednoduchá strava (chléb a tvarůžky) a pivo¹²².

V zápisech výdajů pana Jana jsou uvedeny také položky vyplácené dalším řemeslníkům z Hradce nebo z jiných míst. Velmi cenné jsou zápisy o výdajích za práci knihaře Michala. Tyto zápisy, přes svoji stručnost, poskytují důležité informace o městských knihách a doplňují údaje o práci městské kanceláře. V lednu roku 1590 bylo knihaři zapláceno 20 gr. č. za svázání radních manuálů¹²³. Pravděpodobně se jednalo o manuály za předchozí rok 1589, které se nezachovaly, ale zde nacházíme alespoň informaci o tom, že s nimi knihař pracoval. Knihař také opatřil některé knihy zámky nebo řemeny ke svázání, aby obsah knih byl co nejlépe uschován, případně aby k zápisům neměla přístup nepovolaná osoba. S prací knihaře souvisejí záznamy výdajů za nákup pergamenu k vázání knih. Je uveden nákup sedmi velkých archů pergamenu opět k vázání manuálu a „rejster“ do pokoje úředníků. Cena jednoho archu byla 7 gr. č.¹²⁴. Pergamen byl nakupován nejen pro vazbu knih, ale byl používán v městské kanceláři k zápisu „jistot“¹²⁵ (potvrzení o výši vypůjčené částky¹²⁶).

Další vyplácené peníze knihaři Michalovi informují o existenci dvou rejstříků rybníčních: „*v nych se se zapisuge nasada rybnikuw loveny na weytach*

¹¹⁸ Gustav HOFMANN, Gustav, *Metrologická příručka pro Čechy, Moravu a Slezsko do zavedení metrické soustavy*, Státní oblastní archiv v Plzni, Muzeum Šumavy v Sušici 1984, s. 86.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 65.

¹²⁰ SOkA Hradec Králové, fond města HK, inv.č. 5155, kn.č. 3789, *Knihy počtů 1590*, fol. 22v/dig. s. 46.

¹²¹ Tamtéž, fol. 44r/dig. s. 89.

¹²² Tamtéž, fol. 44r/dig. s. 89.

¹²³ Tamtéž, fol. 4r/dig. s. 9.

¹²⁴ Tamtéž, fol. 21r/dig. s. 43.

¹²⁵ Tamtéž, fol. 48v/dog. S. 98.

¹²⁶ Jana VOJTÍŠKOVÁ, Vít ŠEBESTA, *(Králové)hradecké městské kanceláře do roku 1620*, OFTIS Ústí nad Orlicí 2013, s. 257.

na *podter*¹²⁷“ a register rukojemství, do kterých se zapisovaly záruky u pana purkmistra¹²⁷. Rybniční registra patřila k velmi často vedené účetní agendě a vzhledem k počtu hradeckých rybníků byla tato agenda pravděpodobně značně rozsáhlá. K nejstarším známým patří registra rybniční potštejská (1525) a registra pardubická (1563)¹²⁸. Je pravděpodobné, že podobně byla vedena i registra rybniční hradecká, jak naznačuje jejich stručný popis při výplatě knihaři.

Ke konci roku je zmínka o výplatě za svázání rejstříku: „*k poznamenny win do czele kuze*“¹²⁹ a dvou blíže nespécifikovaných knih a nákupu kůže k vázání. Jedním z posledních zápisů v roce 1590 je výdaj za svázání darovaného historického kalendáře a druhé knihy: „*do wahi k zapisovany*“¹³⁰. Žádný z těchto dokumentů se nezachoval.

V průběhu roku vyplácel pan Jan dalším řemeslníkům za jejich práce a zboží nepravidelné splátky. Jednalo se například o platby kováři, zámečnickovi, sedláři (za opravy sedel a chomoutů) nebo truhláři. Odebrané zboží a vykonané práce byly evidovány na samostatných účtech řemeslníků a byly jim postupně spláceny. Jednalo se o splátky větších částek, například kováři byly vyplaceny ke konci roku: „*na jeho auczet*“ 2 kopy a 30 gr.č¹³¹. Ojedinele byly těmto řemeslníkům vypláceny zálohy, například kováři jedna kopa gr. č.¹³². Obsah zápisů o výplatách řemeslníků podává informaci nejen o jejich vlastní práci, ale i o dalších skutečnostech. Tak lze ze zápisu o výplatě truhláři za stoly, židle, stolice a dveře do: „*krczmy plotysstske*“ zjistit, že město Hradec zřejmě provozovalo svůj hostinec v Plotištích¹³³.

¹²⁷ SOkA Hradec Králové, fond města HK, inv. č. 5155, kn. č. 3789, *Knihy počtů 1590*, fol. 19v/dig. s. 40.

¹²⁸ Václav ČERNÝ, *Hospodářské instrukce. Přehled zemědělských dějin v době patrimoniálního velkostatku XV. – XIX. Století*, Nákladem Československé Akademie Zemědělské, Praha 1930, s. 120

¹²⁹ SOkA Hradec Králové, fond města HK, inv. č. 5155, kn. č. 3789, *Knihy počtů 1590*, fol. 69v/dig. s. 140.

¹³⁰ Tamtéž, fol. 83r/dig. s. 167.

¹³¹ Tamtéž, fol. 57v/dig. s. 116.

¹³² Tamtéž, fol. 37v/dig. s. 76.

¹³³ Tamtéž, fol. 36r/dig. s. 73.

Jiné výdaje pana Jana dokládají existenci některých městských zaměstnanců. Jejich přehled není zaznamenán tak systematicky jako je tomu v účetní knize z roku 1605¹³⁴, ale lze zjistit alespoň některé z nich. Během roku je zapsána výplata hlásnému, šafáři, pacholkům, brannému do Pražské brány a trubačům¹³⁵. Není uváděn počet těchto osob ani částky, které jim byly jednotlivě vyplaceny, pouze částka souhrnná, která byla při každé výplatě poněkud odlišná. Při radnici byl zaměstnán šafář a k němu dva pacholci¹³⁶, dále byl uveden i pacholek při panských koních na radnici¹³⁷. Jiným zaměstnancem města byl vozka (kočí) Mikuláš, který vozil úředníky na jednání do Prahy¹³⁸.

Značná část peněz byla panem Janem v roce 1590 vyplacena v souvislosti s dokončením stavební rekonstrukce radního domu, která byla z velké části provedena v roce 1588. V letních měsících roku 1590 probíhaly zejména dokončovací práce v interiérech radnice a to například opravy podlah, dveří, kamen, čalounění stěn zeleným sukem. Pan Jan uvádí nákupy vnitřního vybavení radnice, které jsou výjimečnými doklady o vybavení některých radničních místností. Konkrétní popis těchto prací a na jejich základě nově zrekonstruovaná podoba radnice jsou podrobně zpracovány v samostatné kapitole v již výše uvedené odborné literatuře¹³⁹. Proto zde nejsou znovu uváděny. Rekonstrukce Hradecké radnice nebyla záležitostí zcela nahodilou a v českých městech ojedinělou. V poslední třetině 16. století a počátkem století 17. byla přestavba stávajících radních domů a výstavba nových poměrně častá. Stoupající nároky na prestižní reprezentaci měst spolu s dostatkem finančních prostředků, v období kdy neprobíhaly významné válečné události, vedly k častým renesančním přestavbám a svým způsobem i k modernizaci a rozšíření sídel městských úřadů. Například

¹³⁴ SOkA Hradec Králové, fond města HK, inv. č. 5156, kn. č. 3790, *Registra vydání z obecního důchodu 1605*.

¹³⁵ SOkA Hradec Králové, fond města HK, inv.č. 5155, kn.č. 3789, *Knihy počtů 1590*, fol. 20v/dig. s. 42, fol. 27v/dig. s. 56, fol. 57v/dig. s. 116.

¹³⁶ Tamtéž, fol. 45r/dig. s. 91.

¹³⁷ Tamtéž, fol. 69v/dig. s. 140.

¹³⁸ Tamtéž, fol. 5v/dig. s. 12.

¹³⁹ Jana VOJTÍŠKOVÁ, Vít ŠEBESTA, *(Králové)hradecké městské kanceláře do roku 1620*, OFTIS Ústí nad Orlicí 2013, kapitola II.1.1 (Králové)hradecká radnice v době předbělohorské, s. 108–121.

v roce 1570 probíhala výstavba radnice v Prachaticích, v roce 1607 byla provedena nákladná výzdoba radnice v Kutné Hoře, v roce 1610 probíhaly stavební práce na radnici v Jindřichově Hradci¹⁴⁰. Rovněž v blízkém Novém Bydžově byla provedena renesanční přestavba radnice po roce 1569¹⁴¹. Je tedy zcela pochopitelné, že v tehdejší době tak významné město jakým Hradec byl, nemohlo zůstat v těchto stavebních aktivitách za ostatními městy pozadu.

Správní a hospodářské záležitosti města Hradce se neobešly bez různých poselstev, která zajišťovali městští poslové. V zápisech pana Jana jsou uvedeny výplaty pěším poslům za jednu míli 1 gr. č. 2 d. a to bez rozdílu stejně v průběhu celého roku. Zápisy o výplatách poslům ve stručnosti dokládají obsah poselstev i jména poslů (Bureš¹⁴², Jan Malý¹⁴³, Jan Zvoník¹⁴⁴, podruh Jíra Malý¹⁴⁵). Obsahem poselstev byly různé úřední zprávy a písemnosti, např. poslu Janovi Černému bylo vyplaceno 16 gr. č. 5 d. za to, že: „*nesl psany od ppp odpoved do komory*“¹⁴⁶. Často se také jednalo o zasílání darů prostřednictvím poslů, například oblíbené mihule do Pardubic, nebo melouny do Jaroměře. Dle obsahu se jednalo o poselstva, která zajišťovala potřeby města související s jeho běžným hospodářským a správním životem a také udržování přátelských vztahů. Podle míst, kam nebo odkud poselstva směřovala, lze zjistit, se kterými městy Hradec komunikoval. Po Praze to byly nečastěji Pardubice, dále Jaroměř, Bydžov a uvedena je i Chrudim. Nejedná se ovšem o veškerá poselstva, která se v této době v Hradci konala. Jiným poslům pravděpodobně vypláceli další radní, kteří měli ve své správě jiné oblasti hospodaření města, jak je uvedeno v úvodu kapitoly.

¹⁴⁰ Zikmund WINTER, *Kulturní obraz českých měst*, Matice česká, Praha, 1890, s. 473 – 497.

¹⁴¹ Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha, Libri 1996-2008, díl III., s. 470.

¹⁴² SOkA Hradec Králové, fond města HK, inv. č. 5155, kn. č. 3789, *Knihy počtů 1590*, fol. 75v/dig. s. 152.

¹⁴³ Tamtéž, fol. 13v/dig. s. 28.

¹⁴⁴ Tamtéž, fol. 24v/dig. s. 50.

¹⁴⁵ Tamtéž, fol. 24r/dig. s. 49.

¹⁴⁶ Tamtéž, fol. 43r/dig. s. 88.

Z položek za nákupy zboží, které pan Jan vydal, lze zjistit alespoň dílčím způsobem, jaký další inventář město pořizovalo a jaké mělo obchodní kontakty. V roce 1590 byla výzbroj města doplněna o hákovnici nakoupenou z Bydžova¹⁴⁷ za 20 gr. č., byla pořízena pila k řezání prken za 1 kopu a 2 gr. č.¹⁴⁸ a za 22 gr. č. další řetěz a pila k vyřezávání vodárenských trub¹⁴⁹. Na různé opravy (pokud nestačila vlastní produkce města) byla nakupována prkna z Dobrého¹⁵⁰ a ze Skuhrova¹⁵¹, latě a tesy z Bělče¹⁵², šindele z Nebeské Rybné¹⁵³ a z Kamenice¹⁵⁴. Sukno bylo nakupováno v Broumově¹⁵⁵ nebo v Kostelci¹⁵⁶. Papír do kanceláře hradečtí nakupovali v Novém Městě¹⁵⁷ a v Trutnově¹⁵⁸, svíčky v Chrudimi¹⁵⁹.

Oves ke krmení koní na radnici byl nakupován v Roudničce¹⁶⁰ a v Častolovicích¹⁶¹. V zápise o nákupu ovsu od kněze Petra je uvedena poznámka pana Jana: „*p martin mu dal*“ pět kop gr.č. „*a ja ostatek*“. Jak je uvedeno na počátku této kapitoly, pan Jan odpovídal za určitý okruh prací spolu s primátorem Martinem Cejpm z Peclinovce. Pokud zde píše o částce vyplacené panem Martinem, pak se zřejmě jedná o zálohu, kterou vyplatil přímo Martin Cejp. Znamená to tedy, že ačkoliv Martin Cejp vykonával funkci primátora města, prováděl částečně i práce spojené s funkcí běžného radního, nebo o nich měl alespoň přehled. Ovšem větší díl povinností zastával pan Jan.

Z výše uvedeného přehledu obchodních míst je patrné, že Hradec obchodoval s mnoha městy a vesnicemi ve svém blízkém i vzdálenějším okolí a značná část těchto obchodů byla směřována na dnešní Rychnovsko.

¹⁴⁷ Tamtéž, fol. 52r/dig. s. 105.

¹⁴⁸ Tamtéž, fol. 18r/dig. s. 37.

¹⁴⁹ Tamtéž, fol. 30r/dig. s. 61.

¹⁵⁰ Tamtéž, fol. 18r/dig. s. 37.

¹⁵¹ Tamtéž, fol. 38r/dig. s. 77.

¹⁵² Tamtéž, fol. 52r/dig. s. 105.

¹⁵³ Tamtéž, fol. 38r/dig. s. 77.

¹⁵⁴ Tamtéž, fol. 43r/dig. s. 88.

¹⁵⁵ Tamtéž, fol. 59r/dig. s. 119.

¹⁵⁶ Tamtéž, fol. 82r/dig. s. 165.

¹⁵⁷ Tamtéž, fol. 77v/dig. s. 156.

¹⁵⁸ Tamtéž, fol. 80r/dig. s. 162.

¹⁵⁹ Tamtéž, fol. 71v/dig. s. 144.

¹⁶⁰ Tamtéž, fol. 49v/dig. s. 100.

¹⁶¹ Tamtéž, fol. 43r/dig. s. 87.

Kniha vydání pana Jana svými stručnými zápisy přináší poměrně pestrý pohled na řadu oblastí hospodářské aktivity Hradce na konci 16. století. Má svoji jednoduchou, ale systematickou strukturu zápisů, ze kterých lze zjistit mechanismus, jakým bylo nakládáno s městskými penězi na straně výdajů i když se jedná jen o zlomek účetních zápisů města.

2.1.2. Registra vydání z důchodu městského 1605

2.1.2.1. Charakteristika dokumentu

Registra vydání z obecního důchodu roku 1605 jsou dalším z mála dokumentů, které se zachovaly z původní rozsáhlé účetní agendy města Hradce. Ani v tomto případě se nejedná o dokument, který by shrnoval kompletní účetnictví města. Nezachycuje účetní pohyby příjmů a nejsou zde ani odkazy na případné další dokumenty, které by příjmy města evidovaly. V dokumentu jsou uvedeny výdaje za kalendářní a zároveň hospodářský rok 1605, systematicky časově rozdělené podle období výkonu funkce purkmistrů města, kterých bylo během roku celkem čtrnáct. Tento dokument lze obsahem zařadit mezi rejstříky městských výdajů, nikoliv mezi registra jak by napovídala název dokumentu uvedený v SOkA Hradec Králové¹⁶². „Registra vydání 1605“ byla poměrně častým pramenem pro autory, kteří se věnovali historii Hradce Králové nebo českým dějinám obecně, jak je uvedeno v kapitole 1.2.

Jedním z charakteristických znaků knihy je skutečnost, že byla celá napsána jedním písařem. Nejsou zde ani dodatečné přípisky nebo poznámky psané jinou rukou. Autorství knihy je Švendou připisováno Janu Rybkovi, důchodnímu úředníku města¹⁶³. Jednalo se zřejmě o úředníka, který působil ve zdejší správě delší dobu a měl s vedením podobných zápisů zkušenosti. Je zmiňován například v Pamětní knize¹⁶⁴ v opisu smlouvy mezi Hradcem a Pardubicemi o správě rybníků z roku 1609. Mezi třemi důchodními úředníky města je jako účastník smluvního jednání jmenován Jan Rybka.

Knihy má rozměry 21 x 33 cm. Původní vazba, pokud vůbec byla, se nezachovala. Kniha je svázána v novodobých papírových deskách, bez tkanic nebo jiných doplňků. Zápisy jsou provedeny na 54 foliích s novodobým

¹⁶² SOkA Hradec Králové, fond města HK, inv. č. 5156, kn. č. 3790, *Registra vydání z obecního důchodu 1605*.

¹⁶³ Jana VOJTÍŠKOVÁ, Vít ŠEBESTA, *(Králové)hradecké městské kanceláře do roku 1620*, OFTIS Ústí nad Orlicí 2013, s. 276.

¹⁶⁴ SOkA Hradec Králové, fond města HK, inv. č. 307, kn. č. 18, *Knihy pamětní 1532 – 1757*, fol. 211r/dig. s. 386.

označením folií arabskými číslicemi. Na konci knihy zůstává několik folií nepopsaných. Na nepopsaném fol. 55 je zřetelný filigrán dušnické papírny. Hradec ve své kanceláři používal papír z této papírny zřejmě dlouhodobě, neboť její filigrán se vyskytuje i v dokumentu z roku 1590¹⁶⁵. Listy knihy jsou poškozeny proděravěním od škůdců, což občas znemožňuje přesnou interpretaci původního textu.

Celá kniha je psána tmavým papírem neprosakujícím inkoustem, jehož kvalita se v průběhu zápisů nemění. Stejným inkoustem je provedeno pomocné linkování na popsáných foliích. Nepopsaná folia na konci knihy linkována nejsou.

Knihy je psána česky. Latinsky jsou provedeny součtové zápisy použitím slova „*summa*“ (dále zápis pokračuje česky¹⁶⁶) nebo „*summa partis*“. Latinská slova jsou rovněž použita v některých datacích („*po neděli Cantate*“¹⁶⁷). Německá slova jsou požívána ojediněle, zpravidla ve spojení s označením budov („*czeykhauz*“¹⁶⁸), nebo obdobně jako v Knize počtů z roku 1590 pro označení městských úředníků („*rormejstr*“¹⁶⁹).

Běžné zápisy v knize jsou psány gotickou polokurzívou. Humanistické písmo používal písař pouze pro majuskulní písmena latinských slov (viz *Cantate*). Nadepsání jednotlivých zúčtovaných období (výkon funkce purkmistra, týden) provedl písař výrazným kresleným písmem s některými prvky kurzívního spojení písmen. Obdobně zapisoval i celkové výdaje ať již za týden, nebo delší období. Průběžné součty během jednoho týdně zapisoval polokurzívou.

Účetní charakter knihy dokresluje systematické pomocné linkování. Na každé popsané straně je jedna svislá linka vlevo ohraničující text. Na pravé straně jsou zakresleny tři souběžné svislé linky. Tyto linky označovaly sloupce pro

¹⁶⁵ SOkA Hradec Králové, fond města HK, inv. č. 5155, kn. č. 3789, *Knihy počtů 1590*, fol. 43r/dig. s. 87.

¹⁶⁶ SOkA Hradec Králové, fond města HK, inv. č. 5156, kn. č. 3790, *Registra vydání z obecního důchodu 1605*, fol. 1r/dig. s. 7.

¹⁶⁷ Tamtéž, fol. 48v/dig. s. 102.

¹⁶⁸ Tamtéž, fol. 17v/dig. s. 40.

¹⁶⁹ Tamtéž, fol. 11r/dig. s. 27.

zapsání měnových jednotek a byly tak i nadepsány příslušnou zkratkou. Do prvního sloupce, označeného pro počet „kopa“, byly zapisovány částky v těchto jednotkách, další sloupec byl určen pro groše v počtu do jedné kopy a do třetího sloupce označeného písmenem „d“ byly zapisovány denáry. Průběžné součty byly označovány vodorovnou linkou pod příslušnými počty. Vodorovnou linkou byla podtržena období, za která bylo účtováno a v textu zápisů jednotlivé druhy výdajů, například sumáře pravidelných měsíčních výplat. Takto připravené linkování lze pokládat za určitý předstupeň budoucích účetních tištěných formulářů.

Do sloupců vyznačených linkami na pravé straně zapisoval písař výhradně arabské číslice, včetně zlomků označujících počet $\frac{1}{2}$. Uváděné částky, zejména jejich součty, byly již ve větším objemu a použití číslic římských by ztěžovalo celkové vyúčtování, nehledě na skutečnost, že k jejich zápisu by bylo potřeba mnohem více psacího prostoru. V samotném textu zápisů byly ale římské číslice používány běžně. Byly jimi zapisovány počty odpracovaných dní a denní sazby za provedené práce, případně další drobnější platby. Místa ve sloupcích nepoužitých pro zapsání dalších početních jednotek písař vodorovně proškrtával. Zamezil tím dodatečnému vpisování čísel a jednalo se o prvek určité kontroly správnosti a neměnnosti zápisů. Jiné kontrolní mechanismy v knize nalezeny nejsou (viz příloha č. 5).

2.1.2.2. Obsah zápisů v dokumentu

Účetní zápisy v knize lze rozdělit do čtyř skupin podle režimu vyplácení peněžních částek. První skupinou jsou pravidelné měsíční platby městským úředníkům. Druhá skupina zahrnuje běžné výdaje na údržbu města a různé nákupy materiálu. Třetí skupinou jsou roční platby řemeslníkům a větší výdaje města Hradce. Čtvrtá skupina obsahuje roční výplaty úroků za peníze půjčené městu. Na konci knihy¹⁷⁰ podává písař vyúčtování, kde je zaznamenáno že za rok 1605 bylo vyplaceno celkem 4021 kop 6 gr. č. a 3,5 d., z toho za 14 purkmistrů 1458 kop 17

¹⁷⁰ Tamtéž, fol. 53r/dig. s. 111.

gr. č. a 3,5 d. za větší sumy v průběhu roku vyplaceno 2562 kop 49 gr. č.¹⁷¹. Z větších výdajů bylo 981 kop 32 gr. č. a 0,5 d. vyplaceno v souvislosti s konáním dvou vojenských odvodů¹⁷², na úrocích z vypůjčených peněz 754 kop 43 gr.č. 1 d.¹⁷³, zbytek peněz byl vyplacen řemeslníkům za roční práce a odebrané zboží.

Takto velký objem peněz nemohl být písařem zapisován bez toho, že by neměl dostatek dílčích písemných podkladů k vyúčtování. Účetní zápisy nejsou opravovány, škrtnuty ani následně doplňovány. To znamená, že písař většinou pečlivě opisoval z jiných účetních dokumentů, které měl k dispozici. Některé výdajové položky, které se opakovaly pravidelně (platy městským úředníkům a jiným zaměstnancům), mohl opisovat z předchozích záznamů. Týdenní platy řemeslníkům a nádeníkům mohly být i v tomto roce zapsány v jednodušších dokumentech o výdajích, jako tomu bylo v případě pana Jana v roce 1590 (viz výše). Nasvědčují tomu velmi podobné slovní formulace a používání římských číslic, které se v tomto typu dokladu přenášely mnoho let: „*W sobotu dáno Martinovi Wyvleczeni samodruhému za iii dni. Na den po iii ...*“¹⁷⁴.

V zápisech výdajů o větších částkách jsou uvedeny přímo další dokumenty, ze kterých byly panem Rybkou zápisy opisovány. Tyto dokumenty se k dnešnímu dni nedochovaly, proto pouze druhotné informace o jejich existenci pomáhají alespoň částečně dotvářet podobu účetního systému města Hradce. Je uváděn samostatný rejstřík výdajů založený k evidenci finančních položek při příležitosti návštěvy hofrychtěře k obnovení městské rady¹⁷⁵. Další zvláštní rejstřík byl společně veden pro vyúčtování prvního a druhého vojenského odvodu¹⁷⁶. Rovněž je písařem jmenován rejstřík pro výdaje řemeslníkům za rok 1605¹⁷⁷. Tento typ rejstříku byl pravděpodobně veden pro každý kalendářní rok samostatně. V sumarizačních zápisech o výplatách řemeslníkům nalezneme jak seznam řemeslníků, tak i stručný popis toho za čim jim bylo placeno. V rejstříku byly účty

¹⁷¹ Tamtéž, fol. 52v/dig. s. 110.

¹⁷² Tamtéž, fol. 51r/dig. s. 107.

¹⁷³ Tamtéž, fol. 50v/dig. s. 106.

¹⁷⁴ Tamtéž, fol. 24v/dig. s. 54.

¹⁷⁵ Tamtéž, fol. 33r/dig. s. 71.

¹⁷⁶ Tamtéž, fol. 52v/dig. s. 110.

¹⁷⁷ Tamtéž, fol. 51r-52r/dig. s. 107-109.

řemeslníků vedeny odděleně: „*podle aucztuw s niimi ucziněnych czo toho roku k obczy dělali vydáno*“¹⁷⁸.

Další účetní dokumentace byla nepochybně vedena v souvislosti s pronájmem městských domů některým úředníkům a řemeslníkům. Roční platba nájmu jim byla snížena o částky, které tito nájemci zaplatili za údržbu pronajatých domků. K přesnému vyúčtování a oboustranné důvěře ve správnost vyúčtování byly nepochybně předkládány podrobné účty. V roce 1605 bylo takto vyúčtováno s Matoušem jirchářem za nájem jirchářské valchy¹⁷⁹, s Danielem „*cajkařem*“¹⁸⁰, s Honzou zámečником z Pražské brány¹⁸¹, kterým byl doplacen rozdíl mezi nájmem a vyššími náklady za provedené opravy. Blíže nespecifikovaná účetní evidence mohla být dále například vedena pro záznam různých výdajů pro tři školní mládence¹⁸². Podobně byly v samostatném dokumentu vedeny výdaje za pobyt a stravu nejvyššího hejtmana hraběte z Thurnu v krčmě u Pavla Fiňka¹⁸³ po dobu vojenského odvodu v roce 1604.

Pravidelné měsíční platby byly vypláceny úředníkům a zaměstnancům města vždy první pondělí toho období, ve kterém svou funkci vykonával jeden ze čtrnácti purkmistrů. Platby byly v pravidelné výši 15 kop 47 gr.č. Výjimkou je první období kdy bylo vyplaceno 15 kop 29 gr. č., období 10. a 14. purkmistra bylo zkráceno na dva týdny a tomu částečně odpovídaly i vyplacené částky 9 kop 55 gr.č. a 9 kop 2 gr.č.. Ve zkráceném období byly některým úředníkům vyplaceny částky stejné jako za období čtyř týdnů (purkmistrovi, třem služebníkům panským, Vítovi Vydunovi, Adamovi Holubovi a Zikmundovi vážnému). Ostatním byl plat krácen na polovinu (šafáři a jeho pacholku, Jírovi vozkoví a Vaškovi kočímu, osmi ponocným, třem trubačům, brannému do Pražské brány a městskému katovi). Z uvedeného přehledu je patrné, že osoby

¹⁷⁸ Tamtéž, fol. 51r/dig. s. 108.

¹⁷⁹ Tamtéž, fol. 8v/dig. s. 22.

¹⁸⁰ Tamtéž, fol. 23v/dig. s. 52.

¹⁸¹ Tamtéž, fol. 43v/dig. s. 92.

¹⁸² Tamtéž, fol. 10r/dig. s. 25.

¹⁸³ Tamtéž, fol.41v/dig. s. 88.

byly v seznamu zapisovány v pořadí podle významu svého úřadu a důležitějším úředníkům bylo vypláceno stejně bez ohledu na délku období, zatím co zaměstnancům méně významným byl plat krácen.

Funkční období každého purkmistra bylo rozděleno na čtyři týdny. Každý týden v pondělí byl purkmistrovi vyplácen stálý příspěvek na stravu ve výši 2 kopy 30 gr. č., platby ostatním řemeslníkům a nádeníkům byly vypláceny i v jiné dny (středa, sobota)¹⁸⁴.

Konkrétní obsah zápisů a jmenovitý popis vydaných položek uvádějí poměrně obsáhle již předchozí autoři (Švenda, Mikulka, Vojtíšková¹⁸⁵). Proto zde bude uveden jen určitý souhrn výdajů, které jsou pro svou dobu charakteristické (viz příloha č. 6).

Martin Vyvleč zajišťoval spolu s dalšími nádeníky méně odborné práce při úklidu města, opravě hatí a cest, přípravě jarmarků. Za práci jim byly vypláceny zpravidla 3 gr.č. na den. Obecní tesař Vávra prováděl odborné tesařské práce, opravoval mosty i stání pro koně v rathauze. Mistrovi bylo placeno na den 4 až 5 gr. č., jeho pomocníkům 3 až 4,5 gr. č.. Práce vykonával často společně s dalším zaměstnancem Vondřejem Korbelkou. Ten za 3 až 5 gr. č. na den opravoval vodárenské potrubí a čistil kašny ve městě. Jan Duchoslav a Jíra Němec Skalický opravovali zdi na parkánech a opravovali podlahy v obilnicích na hradě. Za práci jim byly placeny 4 až 5 gr.č. na den a jejich pomocníkům 3,5 až 4 gr. č. na den. Jiným nejmenovaným nádeníkům byly placeny obvykle 3 gr. č. na den za úklidové práce, hašení vápna, sběr ovoce a podobně.

V souvislosti blížícím se tureckým nebezpečím a s narůstající agendou městské správy byla mnohem více než v předchozích letech (ve srovnání s výdaji v roce 1590) vysílána a přijímána různá poselstva. Poslové dále odnášeli dary do Prahy a okolních měst, stále častěji ale byli vysíláni s důležitými dokumenty.

¹⁸⁴ Tamtéž, fol. 14r/dig. s. 33.

¹⁸⁵ viz kapitola 1.2

Poselstva byla převážně pěší a poslům bylo placeno od jedné míle po 2 gr. č.¹⁸⁶. Při zkoumání míst, odkud a kam poslové docházeli, lze již v tomto období najít počátky poštovní sítě, která byla dále v průběhu 17. století rozvíjena. Hradec měl postupně přímé poštovní spojení s Jaroměří, Chlumcem, Chrudimí a dalšími místy, kde vznikala sídla poštovních stanic¹⁸⁷. Podrobně jsou poselstva tohoto období zpracována v díle „(Králové) hradecké městské kanceláře do roku 1620“¹⁸⁸

Větší sumy peněz, které jsou vyjmenovány v zápisech Jana Rybky, byly vypláceny na konci roku městským řemeslníkům. Jednalo se o platby za běžné práce, které mohly být podobné v letech předcházejících i následujících. Mimořádným velkým vydáním byly náklady spojené s vojenskými odvody. V roce 1605 se konaly dva, jeden v roce předcházejícím. Náklady na tyto vojenské záležitosti činily téměř čtvrtinu celkových městských výdajů. Další peníze byly v průběhu roku vydávány na podporu zajatců¹⁸⁹ a vojáků¹⁹⁰, trubači a jeho pomocníkům byly vplaceny peníze za službu vojákům při odvodu¹⁹¹. Rovněž byla prováděna údržba městské zbroje (halaparten a lehkých přileb „šturmmaubů“¹⁹²) i zbroje jezdecké¹⁹³.

Město nemělo dostatek vlastních peněz, a proto si vypůjčovalo od vlastních měšťanů i od šlechticů v okolí. Díky velmi dobrým vztahům s Janem Rudolfem Trčkou sídlícím na Opočně získalo město od tohoto šlechtice půjčku jeden tisíc kop míšeňských na válečné výdaje. Místo výplaty úroku v penězích, byl Trčkovi

¹⁸⁶ SOKA Hradec Králové, fond města HK, inv. č. 5156, kn. č. 3790, *Registra vydání z obecního důchodu 1605*, fol. 2v/dig. s. 10, fol. 26v/dig. s. 58.

¹⁸⁷ Eva SEMOTANOVÁ, Jiří CAJTHAML a kol., *Akademický atlas českých dějin*, Praha, Academia 2014, s. 161, mapa č. III.5B „Poštovní spoje na území Čech a Moravy v raném novověku“

¹⁸⁸ Jana VOJTÍŠKOVÁ, Vít ŠEBESTA, *(Králové)hradecké městské kanceláře do roku 1620*, OFTIS Ústí nad Orlicí 2013, kapitola II. 1. 2, s. 127- 130.

¹⁸⁹ SOKA Hradec Králové, fond města HK, inv. č. 5156, kn. č. 3790, *Registra vydání z obecního důchodu 1605*, fol. 7v/dig. s. 20, fol. 18v/dig. s. 42.

¹⁹⁰ Tamtéž, fol. 15v/dig. s. 36, fol. 16r/dig. s. 37.

¹⁹¹ Tamtéž, fol. 22r/dig. s. 49.

¹⁹² Tamtéž, fol. 22v/dig. s. 54.

¹⁹³ Tamtéž, fol. 29v/dig. s. 64.

darován kůň hodnotě 15 kop gr. č.¹⁹⁴. Nebyla to částka malá, neboť se téměř rovnala měsíčním odměnám vypláceným úředníkům a zaměstnancům města (obvykle 15 kop 47 gr. č.). Zřejmě i tímto způsobem město řešilo nedostatek peněz a snažilo se zachovávat přátelské vztahy. Zadluženost města neumožňovala provádění nákladnějších staveb, nebo rozsáhlejších oprav, jak tomu bylo na konci 16. století. Probíhaly v omezené míře opravy dláždění, opravy obilnic na hradě, doplnění vybavení radnice a nové věže, opravy městských povozů a podobně.

Zatížení rozpočtu města vyplácenými úroky z půjček je uvedeno ve výši 754 kop 43 gr. č. a 1 denár (viz výše). Sečteme-li největší položky (úroky a vojenské výdaje) zjistíme, že téměř polovina ročních výdajů města (alespoň podle zápisů ve zkoumaném dokumentu) byla vyplacena na tyto mimořádné výdaje, které městu nepřinášely žádný užitek.

¹⁹⁴ Tamtéž, fol. 19r/dig. s. 43.

2.1.3. Vzájemné porovnání zápisů 1590 a 1605

Vývoj hospodaření města Hradce na přelomu 16. a 17. století lze alespoň dílčím způsobem zjistit porovnáním formy a obsahu výše uvedených knih. Nejedná se o stejné typy dokumentů, ale informace v nich obsažené lze do určité míry srovnávat a sledovat jejich prostřednictvím změny v hospodaření města.

Z pohledu metodiky účetnictví patří obě knihy k účetním materiálům pořizovaným přepisovací metodou¹⁹⁵. Jedná se o metodu, kdy prvotní zápisy jsou zachycovány v deníku podle jejich časové a nikoliv věcné souvislosti. Písaři zapisovali výdaje tak, jak v průběhu kalendářního roku nastávaly, bez ohledu na jejich obsah. Vznikaly tzv. „*memoriály*“, ze kterých byly opisováním pořizovány účetní zápisy do dalších sumarizačních knih. Se vzrůstající účetní agendou se memoriály stávaly nepřehlednými, neboť obsahovaly velké množství dalších popisných informací, které přímo s účetním pohybem nesouvisely (například popis prováděných prací). V tomto období ještě nebyly v účetnictví používány účetní doklady vytvořené pro jednotlivé účetní operace. Za jejich předchůdce lze do jisté míry považovat zápisy „*na cedulích*“, které jsou ve výše uvedených knihách zmiňovány. Podobně jako zápisy o výdajích, které jsou ve zkoumaných materiálech k dispozici, byly zřejmě pořizovány zápisy o příjmech města.

Nevýhodou přepisovací metody byla vyšší pravděpodobnost chyb při přepisu účetních záznamů do dalších účetních knih. V současné době však díky memoriálům máme detailní informace o hospodářském životě města, které jiné dochované prameny neobsahují.

Z pohledu teorie účetnictví bylo v českých zemích používáno „*kamerální*“ účetnictví (z lat. „*camera*“ – pokladna). Tento systém účetnictví byl založen na pokladní evidenci příjmů a výdajů. Účetnictví podvojně, které právě v období renesance přicházelo do našich zemí společně s italskými obchodníky a

¹⁹⁵ Olga MALÍKOVÁ, Josef HORÁK, *Technika provádění účetních záznamů včera a dnes*, Technická univerzita v Liberci, Liberec 2011, s. 32.

řemeslníky, bylo zaváděno postupně a od první třetiny století 17. byl italský způsob nahrazen německými účetními vzory¹⁹⁶.

Věrohodnost prováděných účetních zápisů byla v obou knihách vyjádřena úvodní formulí, která odkazem na Boha a svaté zavazovala písaře k poctivosti a pravdivosti zápisů. Tato forma určitého slibu přecházela ze století 16. do století 17. a byla psána písařem, který zápisy vedl.

Zápisy v obou dokumentech byly pořizovány česky, vliv latinského a německého jazyka v účetních dokumentech byl minimální a omezoval se na ustálené výrazy. Použité písmo bylo v případě běžných zápisů bez nadbytečných ozdobných tahů, měštští písaři se zaměřovali zejména na obsah účetních zápisů. V případě dokumentu z roku 1605 je použito pro nadpisy písmo kreslené. Kniha z roku 1605 představuje vyšší stupeň účetního dokumentu v systému účetní evidence a v souvislosti s tím byla vypracována ozdobněji. Svou roli mohla v tomto případě sehrát i osoba písaře a jeho písařské zkušenosti. V účetních dokumentech je postupně více používáno pomocné linkování pro přesnější zápisy i pro snadnější výpočty. Větší částky byly zapisovány číslicemi arabskými, které postupně v 17. století získávaly převahu nad číslicemi římskými. Ty byly používány jen pro menší částky. Slovní zápisy popisu prací a zápisy denních sazeb jsou v obou dokumentech téměř totožné. V hradecké kanceláři byly ustálené obraty dlouhodobě používány bez ohledu na to, který písař zápisy psal.

I z těchto zlomků původní účetní agendy města je patrné, že správnosti a přehlednosti účetních zápisů byla ze strany magistrátu vždy věnována velká pozornost. Sice máme k dispozici pouze záznamy o výdajích města, ale lze předpokládat, že podobně pečlivě byly vedeny také zápisy o příjmech. Již v roce 1590 jsou zachyceny kontrolní mechanismy, které byly nepochybně s narůstající agendou zdokonalovány.

¹⁹⁶ Miloslav JANHUBA, *Teorie účetnictví (výběr z problematiky)*, Vysoká škola ekonomická v Praze 2010, s. 169-170.

Na základě zápisů lze porovnávat ceny za provedené práce, jejichž výše se významně nelišila, ale mírně rostla. V roce 1605 je proti roku 1590 vyplácena vyšší sazba poslům. Dalším městským úředníkům a řemeslníkům bylo vypláceno v roce 1590 mezi 2,5 až 5 gr. č., jejich pomocníkům nejčastěji mezi 2,5 až 4 gr. č. na den. V roce 1605 byly tyto částky ve výši 3 až 5 gr. č. pro mistry a 3 až 4,5 gr. č. pro pomocníky. Shodně byly odměny vypláceny za každý týden. V roce 1605 jsou uváděny početně menší pracovní skupiny (nejčastěji mistr s pomocníkem) v porovnání s rokem 1590, kdy byly pracovní skupiny větší. To odpovídá i menšímu objemu prováděných prací.

Rozsah prací odpovídal potřebám a finančním možnostem města v příslušném období. Před rokem 1600 byly ve větším rozsahu prováděny významné stavební práce (stavba Bílé věže, Pražské brány, rekonstrukce radnice, rozsáhlá dláždění města, stavba nových kašen, opravy mostů a rozšiřování vodovodního systému). Po roce 1600 byly zejména z finančních důvodů stavební práce omezovány na údržbu, opravy a drobné úpravy staveb stávajících. Nutností byly úpravy cest, hatí a mostů na Labi a Orlici, které byly prováděny trvale, bez ohledu na jiné náklady města.

2.2. Doplnující prameny

2.2.1. Inventář koní a dobytka ostatního v obecních dvorech chovaného - 1615

Z původní účetní dokumentace královéhradeckých hospodářských dvorů je v SOkA evidována účetní kniha, která obsahuje inventář chovaných koní a dobytka podle jednotlivých dvorů za rok 1615. Zda byla sepsána přímo v roce 1615 není z textu zřejmé, není zde uvedeno žádné bližší datování, ale lze předpokládat, že nebyla psána s delším časovým odstupem. V knize není uvedeno ani jméno písaře, ani jméno jiného úředníka, nebo jiné osoby. Inventář není podepsán a nejsou v něm ani odkazy na jiné účetní knihy nebo zápisy.

Kniha je psána na papíru a tvoří ji 8 folií o rozměrech 10 x 31,5 cm uprostřed prošítych provázkem. Nemá pevné desky ani jiný ochranný obal. Folia, na kterých je zapsán text jsou téměř nepoškozena (pouze č. 4 je uprostřed příčně přetrženo) a celý dokument je dobře čitelný. Folia č. 6, 7 a 8 jsou bez zápisu a jejich spodní části jsou odtrženy. Na foliu č. 6 je provedeno pouze linkování, na dalších foliích již linkování není. Písař si tedy linkování připravoval jen pro nezbytný počet folií a nepotřebná již nelinkoval. Rovněž podle nastavení okrajů písma lze soudit, že zápisy byly prováděny do předem svázané knihy. Pokud totiž byly inventarizace prováděny i v předchozích letech (a podle systematického zápisu z roku 1615 tomu tak pravděpodobně bylo), mohla kancelář snadno odhadnout počet listů potřebných pro zápis.

K zápisu byl použit tmavý inkoust barevně stabilní. Jednotlivé listy určené pro vlastní inventarizační soupis byly předem linkovány červeným inkoustem a to na levé straně jednou linkou a na pravé straně dvěma souběžnými linkami, které vymezovaly místo pro číselné údaje. Tyto linky písař respektoval s výjimkou názvů dvorů, které jsou psány napříč celou stránkou.

Kniha je napsána jedním písařem a nejsou zde prováděny žádné opravy, škrtnání, vymazání původního textu ani mřežování. Pouze ojedinele (např. fol. 6v. řádek 10) jsou zřejmě dodatečně vepsány, neboť písmo v těchto vpisech je menší než v řádcích ostatních a mezery mezi těmito a původními řádky jsou rovněž menší. Písmo je kancelářsky vyspělé, dobře čitelné bez nadbytečných

ozdobných tvarů. Svým stylem dosvědčuje upřednostnění praktického významu účetní dokumentace.

Celá kniha je psána česky, pouze jednotlivé součty jsou zapsány latinským slovem „*summa*“. Použité písmo je gotická polokurzíva s některými prvky novogotické kurzívy (např. písmeno „s“). Rovněž latinská slova jsou psána gotickou polokurzívou. V knize téměř nejsou používány zkratky, výjimkou je zápis na fol. 3r v řádku 10 kde je použita zkratka W. p.. Rovněž nejsou používány žádné měrné jednotky (pouze početní označení kop a na fol. 5v označení v kusech). Vyjádření počtů jednotek je označeno arabskými číslicemi.

Podle způsobu zpracování knihy, kde jsou zápisy prováděny podle jednotlivých dvorů, je předpoklad existence prvotních záznamů pořizovaných na jednotlivých dvorech. Dvory prováděly zřejmě své vlastní dílčí inventarizace, o kterých pořizovaly zápisy a ty potom byly podkladem ke zpracování celkového soupisu. K samotnému provedení inventarizace však tyto záznamy nemohly stačit. V soupisech je uváděno stáří jednotlivých kusů koní a dobytka a tyto informace by bylo v průběhu samotné inventarizace obtížné zjišťovat a zároveň systematicky zapisovat, pak by zápis nebyl tak bezchybný a zřejmě by se v něm objevily některé opravy. V inventarizaci jsou rovněž uváděny početní úbytky dobytka i jejich příčiny a tyto záznamy rovněž není možné pořizovat bez průběžné účetní evidence. Na přelomu 16. a 17. století byla účetní agenda již poměrně obsáhlá a organizovaná mimo jiné i prostřednictvím hospodářských instrukcí¹⁹⁷. Proto lze v královéhradeckých dvorech tuto agendu rovněž předpokládat, i když se z ní zachoval pouze zlomek.

V inventární knize je zaznamenán stav v pěti hospodářských dvorech náležejících městu Hradec Králové. Dvory jsou uváděny pod názvy Hunšovský, Rusecký, Věkošský, Jirkovský a Ježkovský. Zda se jedná o veškeré tehdejší královéhradecké dvory, není ze zápisu zřejmé. Ale pokud byla inventarizace prováděna důsledně, jiné dvory chovající dobytek, v tomto období město

¹⁹⁷ Václav ČERNÝ, *Hospodářské instrukce. Přehled zemědělských dějin v době patrimoniálního velkostatku XV. – XIX. Století*, Nákladem Československé Akademie Zemědělské, Praha 1930, s. 13.

Hradec Králové nevlastnilo. Sumarizace je provedena pouze podle jednotlivých dvorů a v knize není proveden součet za dvory celkem.

Hospodářské dvory patřící městu jsou zmiňovány i v dalších dokumentech a odborné literatuře. Hunšovský dvůr je uváděn v *Knize počtů 1590*¹⁹⁸ nikoliv ovšem v souvislosti s hospodářskými záležitostmi, ale jako orientační bod a ukazatel směru. To znamená, že Hunšovský dvůr byl natolik velký a významný, že sloužil i jako orientační bod v okolí města. V SOkA Hradec Králové je evidován opis kupní smlouvy, kterou 12. dubna 1588 město odkupuje Hunšovský dvůr od Jiříka Vítova Dvořáka a jeho manželky za původní sumu 2700 kop grošů míšeňských¹⁹⁹. Z této částky pak po započtení ostatních pohledávek a závazků (výměna za jiný dvůr, pronájem polností) město zaplatilo jen 510 kop, 3 groše míšeňské a 3 peníze²⁰⁰. Podobně jako ve starší kupní smlouvě z 27. dubna 1575 na dvůr v Plačicích²⁰¹ je ve smlouvě uveden i movitý majetek (hospodářské nářadí) a v případě kupní smlouvy na Hunšovský dvůr i hospodářská zvířata, která byla součástí kupní smlouvy. Porovnání inventurního soupisu hospodářských zvířat z roku 1615 se stavem v době koupě dvora v roce 1588 (viz příloha č. 7) dokládá postupný rozvoj hospodaření v tomto dvoře a to jak v nárůstu počtu hospodářských zvířat, tak i v jejich druzích. Významně stoupl počet koní, hovězího dobytka, prasat a ovcí.

Ludvík Domečka se ve svém místopisu královéhradecka zmiňuje o dvoru Ježkovském na Slezském předměstí²⁰². Neuvádí bližší identifikaci dvora, pouze zmiňuje, že domy postavené v místech Ježkova dvora nebyly pro větší vzdálenost od města zbořeny při stavbě pevnosti. Dále uvádí i dvůr ve Věkoších²⁰³, který hradecká obec zakoupila v roce 1596 od Adama Konecchlumského z Konecchlumí a na Třeboníně. Původně od něho zakoupila dvory dva (Smetanovský a Bartovský), které spojila v jeden dvůr,

¹⁹⁸ SOkA Hradec Králové, fond města HK, inv.č. 5155, kn.č. 3789, *Knihy počtů 1590*, fol. 32v/dig. s. 66, fol. 62r/dig. s. 125.

¹⁹⁹ SOkA Hradec Králové, fond města HK, inv. č. 85, kr. č. 35, *Hradec Králové kupuje od Jakuba Vítova Dvořáka šosovní dvůr*.

²⁰⁰ Jaromír MIKULKA, *Dějiny Hradce Králové do roku 1850*, nadace HISTORICA, Hradec Králové 1997, str. 246-247.

²⁰¹ SOkA Hradec Králové, fond města HK, inv. č. 83, kr. č. 35, *Jakub Panský postupuje hradeckým za 1600 kop grošů dědičný dvůr ve vsi Plačicích*.

²⁰² Ludvík DOMEČKA, F. L. SÁL, *Královéhradecko, I. dílu I. část, Místopis soudního okresu královéhradeckého*, vydal Sbor pro zpracování a vydání monografie Královéhradecka, Tiskli Bratří Peřinové v Hradci Králové 1928, s. 228.

²⁰³ Tamtéž, s. 228.

v inventarizaci 1615 uváděný jako dvůr Věkošský. V *Registrech vydání* jsou zmiňovány „Jirkovy dvory“²⁰⁴.

Nákupy hospodářských dvorů ke konci 16. století dokládají intenzivní snahu hradecké obce o posílení hospodaření města i přes skutečnost, že se hotových peněz zřejmě nedostávalo. Splátkovým režimem a využitím dalších možností vyrovnání závazků (viz nákup Hunšovského dvora) se však dařilo tyto obchody realizovat.

Inventarizační zápis není jen pouhým početním vyjádřením stavu koní a dobytka. Obsahuje další informace o rozsahu a intenzitě chovu hospodářských zvířat, částečné informace o využívání zvířat, o jejich zdravotním stavu i některé informace o způsobu organizace hospodářského provozu dvorů.

Inventarizační zápis je sestaven nejen podle jednotlivých dvorů, ale i podle druhu a významu chovaných hospodářských zvířat, ke kterým jsou zapsány celkové mezisoučty. První skupinou inventarizovaných hospodářských zvířat jsou koně. V tomto období kůň získává velký význam nejen jako jízdní zvíře, ale stoupá jeho význam zvířete potažního a je proto uváděn jako samostatná hospodářská kategorie. Koni byli chováni ve všech dvorech s výjimkou dvora Ruseckého, který byl co do počtu celkem chovaných zvířat nejmenší (viz příloha č. 8). Na Hunšovském dvoře, i na dvorech ostatních, je na prvním místě uváděn kůň k stádu. Není uváděno jeho stáří ani plemeno a jednalo se zřejmě o plemeníka ke klisnám. Bližší specifikaci chovaných plemen koní nelze z uvedeného soupisu určit. Jen vyjimečně je uváděna barva koní a to ve dvoře Jirkovském „*klisna myssata*“ a ve dvoře Ježkovském „*hřebice vraná*“. Na Hunšovském dvoře je evidován tříletý hřebec „*po španělovi*“. Jednalo se o koně původem po španělském teplokrevníkovi, který mohl být chován pro reprezentační potřeby města a zároveň určen pro další chov. Během 16. století se chov španělských koní začal v Evropě šířit²⁰⁵ a neminul ani Hradec Králové. Pořízení nového plemene dokládá dobrou informovanost hradeckých hospodářů a zájem o tato nová plemena. Nejednalo se ale o samoučelné

²⁰⁴ SOKA Hradec Králové, fond města HK, inv. č. 5156, kn. č. 3790, *Registra vydání z obecního důchodu 1605*, fol. 31r/dig. s. 67.

²⁰⁵ Václav ČERNÝ, *Hospodářské instrukce. Přehled zemědělských dějin v době patrimoniálního velkostatku XV. – XIX. Století*, Nákladem Československé Akademie Zemědělské, Praha 1930, s. 210.

rozšiřování chovu. Na přelomu 16. a 17. města kladla větší důraz na svou reprezentaci a to nejen v přímo ve městě obnovou a rekonstrukcemi radničních domů, ale i mimo město. Proto byly pořizovány nákladnější městské vozy, kočáry²⁰⁶ a saně²⁰⁷, do kterých byli zapřaháni koně ušlechtilejších plemen. Tato spřežení pak byla součástí prezentace města za jeho hranicemi. Zároveň docházelo k rozšiřování obchodních kontaktů hradeckých měšťanů.

Do počtu koní na Hunšovském dvoře je započten valach velebného pána krumlovského²⁰⁸. Na hospodářském dvoře byl tedy ustájen kůň, který náležel církevnímu hodnostáři. Za toto ustájení mohl být městu odváděn poplatek, jako jeden ze zdrojů městských příjmů. Další valach je zapsán v křížovním mlýně, kam byl zřejmě zapůjčen, není vyloučeno, že rovněž za poplatek. Na Jirkovském dvoře je uváděn kůň „vzatý do rathauzu“. Radnice měla své vlastní stáje, ve kterých byli ustájeni koně pro potřeby městských úředníků souvisejících s výkonem jejich funkcí²⁰⁹. Výjimečně byli koně z městských stájí zapůjčováni pro soukromé účely, ale za poplatek. Tak byl například koňský potah zapůjčen Janovi, brannému z Mýtské brány, na dovoz kolomazi z Chlumce²¹⁰. Stáří koní je uváděno pouze u mladších kusů. Celkem je v inventarizaci vyčísleno 100 kusů koní, z toho 36 koní je ve stáří do 4 let. Tento údaj dokládá poměrně velkou intenzitu chovu koní. V inventarizaci je uváděn i počet uhynulých koní, nejsou však žádné zápisy o jejich prodeji, darování nebo výměně.

Druhou početnou skupinou vedenou v inventarizaci je hovězí dobytek, kterého bylo celkem uvedeno 130 kusů. Z nich nejpočetnější byly dojně krávy (58 kusů). Stáří jalovic je uváděno maximálně tři roky. Jejich věková hranice dokládá poměrně intenzivní chov hovězího dobytka v hradeckých dvorech, srovnatelný s dnešním stavem. V jiných inventářích předbělohorské doby jsou

²⁰⁶ SOKA Hradec Králové, fond města HK, inv.č. 5155, kn.č. 3789, *Kniha počtů 1590*, fol. 32v/dig. s. 66, fol. 62r/dig. s. 125.

²⁰⁷ Tamtéž, fol. 9v/dig. s. 20.

²⁰⁸ SOKA Hradec Králové, fond města HK, inv. č. 101, kr. č. 35, *Inventář koní a dobytka ostatního v obecních dvorech chovaného 1615*, fol. 3r/dig. s. 5.

²⁰⁹ Ludvík DOMEČKA, *Stará radnice v Hradci Králové*, nákladem Městského historického muzea v Hradci Králové „Novina“, tiskařské a vydavatelské podniky v Hradci Král. 1937, s. 18.

²¹⁰ SOKA Hradec Králové, fond města HK, inv. č. 5156, kn. č. 3790, *Registra vydání z obecního důchodu 1605*, fol.10r/dig. s. 25.

uváděny jalovice i ve stáří až pěti let²¹¹. Chování volí sloužili k tahu a byli poráženi na maso a lůj.

Okolí Hradce Králové bylo v předbělohorském období vedle Plzeňska významnou oblastí chovu ovcí²¹². O vysoké kvalitě chovu ovcí na Hradecku se zmiňuje „*tištěné poučení o chovu ovčího dobytka*“²¹³, které sepsal hospodářský úředník Aleš Knobloch z Pirnsdorfu v 2. pol. 16. století. Jako zvláště kvalitní oblasti chovu ovcí uvádí Hořice, Kopidlno, Veselí, Bydžov a Třebechovice. Jiným hospodářům v zemi doporučuje nákup chovných ovcí právě z této oblasti.

V královéhradeckých dvorech bylo v roce 1615 chováno celkem 263 kusů ovcí, pravděpodobně plemene nenáročného českého ovce dlouhoocasé²¹⁴. V roce 1588 se na tomto dvoře nechovaly žádné ovce, ale v roce 1615 je evidováno stádo v počtu 110 kusů. Tyto údaje opět potvrzují rostoucí zájem o chov ovcí v oblasti Hradecka na přelomu 16. a 17. století. Obchod s ovčí vlnou a lojem byl jednou ze součástí příjmů města a zároveň vedl i k rozšíření soukenického řemesla v Hradci. Ovčí lůj jako nepostradatelná surovina v mydlářství byl z Hradce ve značném množství vyvážen i do okolních měst (např. do Náchoda)²¹⁵. V *Registrech vydání z důchodů 1605* je zmínka o hradeckém trhu s vlnou²¹⁶.

V inventarizačním zápisu jsou prasata uvedena pod jednou položkou v jednotlivých dvorech jako „*sviňské*“. Nejsou uvedeny kategorie ani stáří zvířat. Nejsou údaje ani o jejich úhynu, prodeji apod. Prasata byla chována na maso, ale významným artiklem bylo sádlo, které se používalo nejen v kuchyni, ale také k přípravě lékařských mastí.

V královéhradeckých dvorech byla rovněž chována drůbež. Jsou uvedeny husy, kachny, slepice a krůty, kterých se v té době chovalo celkem 19 kusů ve čtyřech dvorech. Domestikace a rozšíření chovu krůt probíhaly v Evropě

²¹¹ Magdaléna BERANOVÁ, Antonín KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*, Praha 2010, s. 213

²¹² Tamtéž, s. 212.

²¹³ Václav ČERNÝ, *Hospodářské instrukce. Přehled zemědělských dějin v době patrimoniálního velkostatku XV. – XIX. Století*, Nákladem Československé Akademie Zemědělské, Praha 1930, s. 215.

²¹⁴ Magdaléna BERANOVÁ, Antonín KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*, Praha 2010, s. 212.

²¹⁵ Jaromír MIKULKA, *Dějiny Hradce Králové do roku 1850*, nadace HISTORICA, Hradec Králové 1997, s. 291.

²¹⁶ SOKA Hradec Králové, fond města HK, inv. č. 5156, kn. č. 3790, *Registra vydání z obecního důchodu 1605*, fol. 26v/dig. s. 58.

poměrně intenzivně a vzhledem k počtu chovaných kusů znali tehdejší obyvatelé i způsoby jejich úpravy v kuchyni²¹⁷. Počet slepic nebyl v hradeckých dvorech příliš vysoký, neboť slepice a vejce byly součástí naturálních berní z okolních vsí²¹⁸. Jiné druhy hospodářských zvířat (kozy, králíci, holubi) uváděny nejsou.

Inventarizační soupis hospodářských zvířat dokládá jejich poměrně intenzivní chov i zájem hradeckých obyvatel o nové druhy a plemena. S tím nepochybně souvisela i výstavba a údržba stájí a chlévů, jak je například zmíněna oprava stání v radničním domě v „*Registrech vydání 1590*“²¹⁹.

Inventurní soupis obsahuje rovněž informace o počtu a příčinách úbytku hospodářských zvířat. Největší úbytek zvířat připadá na jejich porážky na maso. Na dvoře Hunšovském je uváděn počet z roku 1614²²⁰, kdy byl zabit skopek pro „*pana hoffrychtyrze*“, starý beran a dále deset starých ovcí nevhodných k chovu na stravu pro dělníky při žních. Vhodnost zvířat k chovu, podle uvedené poznámky, byla ve dvorech vyhodnocována a podle jejích výsledků bylo prováděno vyřazování zvířat. Na Ruseckém dvoře uhynula dvouletá jalovice a vůl, který onemocněl „*zwrtohlavieľ*“ byl poražen pro čeládku k vánočním hodům. Na Věkošském dvoře byl roku 1615 zaznamenán úhyn tří valachů na pastvě z Jirkova dvora a úhyn dalších tří koní. Informace o úhynu na pastvě dokládá, že dvory si mezi sebou vypomáhaly při pastvě hospodářských zvířat a tato výpomoc byla pravděpodobně opět organizována dle hospodářských instrukcí, nebo alespoň na základě vzájemné domluvy mezi dvory. V uvedeném roce zde bylo poraženo devět ovcí a beranů opět ke stravování ženců při žních. Na základě údajů ze dvora Hunšovského lze předpokládat, že tyto porážky pro stravování dělníků probíhaly každoročně. Na dvoře Jirkovském byl zapsán pouze úhyn pěti kusů ovcí, blíže nespecifikováno. Podle výše uvedených informací lze usuzovat, že díky dobré péči o hospodářská zvířata nebyl jejich

²¹⁷ Čeněk ZÍBRT, *Staročeské umění kuchařské*, Nákladem „Staré gardy mistrů kuchařů“, Knihtiskárna Zmatlík a Palička, Praha 1927, s. 396.

²¹⁸ SOKA Hradec Králové, fond města HK, inv. č. 90, kr. č. 35, *Seznam dávek odváděných k sv. Havlu a Vánocům městu*.

²¹⁹ SOKA Hradec Králové, fond města HK, inv. č. 5156, kn. č. 3790, *Registra vydání z obecního důchodu 1605*, fol. 25r/dig. s. 55.

²²⁰ SOKA Hradec Králové, fond města HK, inv. č. 101, kr. č. 35, *Inventář koní a dobytka ostatního v obecních dvorech chovaného 1615*, fol. 3v/dig. s. 5.

úbytek v hradeckých dvorech nijak velký a dobrý byl zřejmě i jejich zdravotní stav.

Množství zvířat poražených na maso ke stravování dělníků dokládá, že Hradec Králové, podobně jako jiná panství v té době, dbal na dobré stravování své čeledi. Toto bylo přímo upravováno různými vrchnostenskými předpisy, které určovaly složení stravy čeledi²²¹, které bylo v předbělohorské době mnohem kvalitnější, než v letech následujících.

Ačkoliv v *Inventarizačním soupisu* nejsou uvedeny, lze se v souvislosti s hospodařením v hradeckých dvorech na přelomu 16. a 17. století, zmínit rovněž o počátcích veterinární péče o hospodářská zvířata, zejména o koně. Informace o léčení hospodářských zvířat jsou obsaženy v zápisech v *Knize počtů 1590* i v *Registrech vydání 1605*. V *Knize počtů* je například uvedeno „*dano za witrolium a woczet na lekarzstwi konum zpodlamovali se yim nohi* „, a vyplacena částka 1 zlatý 5 denárů. Jsou zde uvedeny výdaje za léčení koní v rathauzu²²² a dále například použití síry²²³. K léčení „*prašiviny*“ koní byly připravovány masti²²⁴ (v roce 1605 za ně zaplaceno 40 zlatých). Podobně jako v humánní medicíně bylo i koním „*pouštěno žilou*“²²⁵, za které byly tovaryšům kováře Václava Kuchyňky vyplaceny 3 gr. č.. Podobná péče, jaká byla věnována koním ustájeným na radnici, byla pravděpodobně věnována i koním v hradeckých dvorech.

²²¹ Magdalena BERANOVÁ, Antonín KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*, Praha 2010, s. 207.

²²² SOKA Hradec Králové, fond města HK, inv. č. 5155, kn. č. 3789, *Knihy počtů 1590*, fol. 16v/dig. s. 34, fol. 18r/dig. s. 37.

²²³ Tamtéž, fol. 24r/dig. s. 49.

²²⁴ SOKA Hradec Králové, fond města HK, inv. č. 5156, kn. č. 3790, *Registra vydání z obecního důchodu 1605*, fol. 27v/dig. s. 60, fol. 36v/dig. s. 78.

²²⁵ Tamtéž, fol. 41v/dig. s. 88.

2.2.2. Seznam dávek odváděných sv. Havlu a vánocům městu

Tak jako výše uvedený Inventární seznam dobytka z roku 1615 vypovídá, alespoň částečně, o chovu hospodářských zvířat, tak je možno i v seznamu odváděných naturálních dávek najít informace o pěstování zemědělských plodin v okolí Hradce, zejména obilí.

Seznam dávek ve svých zápisech starší autoři (Bienenberg, Švenda, Solař, Domečka) neuvádějí. Pouze Mikulka použil vyobrazení dokumentu jako příkladu fragmentu úředních písemností zaznamenávajících položky městského důchodu²²⁶. V textu ovšem tento dokument přímo neuvádí a o jeho konkrétním obsahu nebo o jeho bližší charakteristice se nezmiňuje. V další literatuře je Seznam dávek nově uváděn v knize „(Králové)hradecké městské kanceláře do roku 1620“ a to především v souvislosti s rozdělením vybraných dávek mezi městské úředníky²²⁷.

Tato písemnost²²⁸ nevelkého rozsahu je originálem a obsahuje 5 volných papírových archů, uprostřed podélně složených. Listy byly původně spojeny provázkem, jehož zbytek se nachází na archu označeném č. 1. Písemnost nemá žádné desky ani jiný ochranný obal, není ani opatřena jiným mechanismem, který by jednotlivé listy spojoval. Všechny listy jsou ve své horní části potrhány a jejich chybějící části neumožňují přesnou a kompletní reprodukci zápisů. Jednotlivé listy jsou dodatečně opatřeny číslováním arabskými číslicemi od 1 do 10. Číslování bylo pořízeno někdy v průběhu archivace materiálu.

Velmi obtížné je časové zařazení dokumentu. V SOKA Hradec Králové je s otazníkem uvedena jeho datace k roku 1596. V celém materiálu však není uvedeno žádné datum, které by toto časové zařazení buď potvrdilo, nebo vyvrátilo. Jsou uvedeny pouze termíny, ke kterým se dávky odváděly, tedy k sv. Havlu, k Vánocům a na fol. 10r k sv. Martinu („*Tyz z Plotisst kteryz przy s^m Martine platii*“). U některých zápisů odváděných dávek jsou před názvem plátce připsána minuskulní písmena „*dt*“ označující počet let, po která byly konkrétní

²²⁶ Jaromír MIKULKA, *Dějiny Hradce Králové do roku 1850*, nadace HISTORICA, Hradec Králové 1997, s. 254, 255.

²²⁷ Jana VOJTÍŠKOVÁ, Vít ŠEBESTA, *(Králové)hradecké městské kanceláře do roku 1620*, OFTIS Ústí nad Orlicí 2013, s. 131, 284.

²²⁸ SOKA Hradec Králové, fond města HK, inv. č. 90, kr. č. 35, *Seznam dávek odváděných k sv. Havlu a Vánocům městu*.

dávky odváděny²²⁹. Nejdlejší záznamy uvádějí počet 7 let a to ve vsi Plačice (dávky vajec a pletného). Pokud bychom tedy respektovali uváděnou dataci 1596, pak by časový rozsah zápisů mohl být při krajním vymezení v letech 1590 až 1602. Uvádění počtu let však nebylo v celém dokumentu prováděno jednotně u všech zápisů, u některých zcela chybí a rovněž není jisté, zda značky o odvodu dávek byly připisovány pravidelně v každém roce. Použitá zkratka ve slově „*summa[rum]*“ na fol. 1v naznačuje spíše pozdější termín, neboť písaři ve starších dokumentech²³⁰ toto slovo plně vypisovali, ačkoliv je používali velmi často.

Za jediné upřesnění datace, v jinak česky psaném textu, můžeme považovat krátkou latinsky vepsanou poznámku na str. 7 o provedené kontrole (vidimaci): „*Vido in Ultimis nvi[.]Regnis*“. Tento jednoduchý zápis dokládá dvě skutečnosti. První z nich je ta, že i tato forma účetního záznamu byla kontrolována vyšším úředníkem, znalým latinského jazyka. Poznámka je umístěna na konci záznamu o rozdělení dávek vajec městským úředníkům. Není však zcela jisté, zda tím byla provedena kontrola odváděných dávek, nebo správnost jejich rozdělení, případně obojí.

Druhou skutečností, kterou poznámka dokládá, je možné upřesnění datace dokumentu. Přesný význam poznámky nelze přesně přeložit, neboť není zcela čitelný. Svým obsahem nás přivádí k roku 1596, ve kterém 9. září zemřela polská královna Anna Jagellonská. Byla posledním potomkem šlechtického rodu, jehož členové byli významnými panovníky v českých zemích. Tato skutečnost jistě neunikla obecné pozornosti a mohla se promítnout i do kontrolních zápisů. Pokud byl zápis o kontrole proveden v období kolem sv. Havla (16. října), pak by se jednalo o informaci velmi čerstvou a proto i zaznamenanou. V témže roce 24. listopadu zemřel Adam II. z Hradce, nejvyšší pražský purkrabí a nejvyšší kancléř císaře Rudolfa II.. Pokud by se vidimační poznámka týkala tohoto data, pak by pravděpodobně obsahovala, když ne přímo pojmenování zemřelého, pak tedy alespoň titul „*Cancellarius*“, případně „*Burgraves*“. Pokud tedy vezmeme v úvahu data úmrtí těchto dvou významných osobností a již v archivní dokumentaci uvedený letopočet 1596, pak můžeme

²²⁹ SOkA Hradec Králové, fond města HK, inv. č. 90, kr. č. 35, *Seznam dávek odváděných k sv. Havlu a Vánocům městu*, fol. 6v/dig. s. 7, fol. 8r/ dig. s. 8.

²³⁰ SOkA Hradec Králové, fond města HK, inv. č. 5155, kn. č. 3789, *Kniha počtů 1590*.

předpokládat, že k zápisu vidimační poznámky mohlo dojít v období mezi 9. zářím až 24. listopadem 1596. Uvedenou latinsky psanou poznámku lze rovněž považovat za odkaz na další dokument (pergamen) ze kterého bylo možno dataci odvodit.

Dokument je psán gotickou polokurzívou. Vzhledem ke skutečnosti, že se jedná o úřední zápisy, jsou pořizovány zkušenými písaři a tomu odpovídá i čitelnost rukopisů. Názvy obcí jsou psány buď kresleným písmem („*wssestary*“ na fol. 1) nebo polokurzívou, ale písmeny většími než ostatní text („*z Plottisst*“ na fol. 6r). Stupeň spojování písmen ve slovech je nejvyšší v zápisu na fol. 6r, kde je uváděno rozdělení odevzdaných dávek. Všichni písaři (s výjimkou výše zmíněného latinského záznamu) psali v dokumentu česky, pouze některá slova (*summa, regimen*) jsou latinská.

Někteří písaři názvy obcí nebo poplatníků podtrhávali, jiní je jen zvýraznili velikostí písma. Rovněž použité psací nástroje byly zřejmě jiné pro zapsání názvů a jiné pro běžný text. Tomu napovídá síla tahů jednotlivých písmen, kdy názvy obcí jsou psány tahy mnohem silnějšími. V dokumentu není použito žádné pomocné linkování.

Zápisy jsou psány inkoustem tmavé barvy, ale různé kvality. Zápis na fol. 1r je psán celkově tmavším inkoustem, než zápis na fol. 2, který je výrazně světlejší. V zápisu názvů obcí Rusku, Piletic a Březhradu je zřetelně patrná stopa jak často písař musel namočit pero do kalamáře, aby slovo dopsal čitelně (ve slově Březhradu celkem 3x). Prolínání tmavšího a světlejšího odstínu inkoustu lépe upozorňuje na místa, kde byl text dodatečně doplňován nebo opravován²³¹.

Zápisy v dokumentu jsou pořizeny z obcí Březhrad, Kluky, Piletice, Plačice, Plotičtě, Praskačka, Rusek, Skalička, Třebeš, Vlčkovice a Všestary. Některé vsi se v zápisu objevují vícekrát a to podle toho, jaké dávky z nich byly odváděny. Pro obce byly dávky stanoveny různě a to jak co do množství, tak i sortimentu. Podobně rozdílné byly i dávky odváděné jednotlivými poplatníky, kdy odváděli různé druhy obilí, množství slepic, vajec nebo plecí. V několika

²³¹ SOKA Hradec Králové, fond města HK, inv. č. 90, kr. č. 35, *Seznam dávek odváděných k sv. Havlu a Vánocům městu*, fol. 1r./dig. str. 1, fol. 8r./dig. s. 8.

málo případech byly naturální dávky nahrazeny penězi a to ve vsích Třebši a Plotišti.

Tab. č. 2

Přehled druhů dávek dle vsí

	pšenice	žito	ječmen	oves	slepice	vejce	plecné	peníze
Březhrad					X			
Kluky					X	X		
Piletice					X			
Plačice						X	X	
Plotiště					X	X		X
Praskačka	X	X		X				
Rusek					X			
Skalička					X			
Třebeš					X	X		X
Vlčkovice	X	X	X	X				
Všestary					X			

Z výše uvedeného přehledu je patrné, že odváděné druhy obilí odpovídaly jeho tehdejšímu rozsahu pěstování a využití²³². Pořadí v jakém je odváděné obilí zapisováno u jednotlivých poplatníků odpovídá pořadí, které uvádí „*Trojazyčný slovník*“ z roku 1531, tedy – pšenice, žito, ječmen a oves²³³. Zapisující úředníci zřejmě tento slovník znali a respektovali pořadí obilovin v něm uvedených. V předbělohorském období byly pšenice a ječmen pěstovány v podmínkách, které vyžadovaly větší nároky na obdělání půdy. Pro pěstování žita a ovsa stačila půda obdělána méně intenzivně.

Obilovinou s největším významem bylo žito. Význam mělo nejen jako hlavní chlebovina, ale žitná sláma byla důležitým materiálem (např. pro doškové střechy, povřísla k vázání jiných druhů obilovin). Pšenice se používala částečně jako pekařská surovina, ale především se z pšeničného sladu vařilo pivo. Ječmen byl pro výrobu piva používán ve větším rozsahu až po třicetileté válce²³⁴. Většina ječmene se zpracovávala na kroupy, které tvořily jednu z hlavních složek lidové stravy. Tomu odpovídají i poměrně nízké dávky

²³² Magdalena BERANOVÁ, Antonín KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*, Praha 2010, str. 209.

²³³ Václav ČERNÝ, *Hospodářské instrukce. Přehled zemědělských dějin v době patrimoniálního velkostatku XV. – XIX. Století*, Nákladem Československé Akademie Zemědělské, Praha 1930, s. 143.

²³⁴ Magdalena BERANOVÁ, Antonín KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*, Praha 2010, s. 211.

ječmene odváděné z výše uvedených vsí. Oves byl naopak odváděn, v poměru k ostatním obilovinám, ve větším objemu. Používal se zejména ke krmení hospodářských zvířat. Poměr odváděných druhů obilovin tedy odpovídal tehdejšímu spotřebitelským požadavkům a nelišil se od jiných oblastí v Čechách. V záznamech je množství obilí uváděno v korcích a větelích. Přesné objemy těchto měr ovšem nelze přesně stanovit, neboť se krajově odlišovaly²³⁵. Ze spisu Šimona Podolského z Podolí je známo, že korec tvořily 4 větele²³⁶. Pro fyzické odměření obilí byly používány dřevěné korce²³⁷. Odvedené obilí pak bylo pravděpodobně uskladněno v sýpkách v prostorách bývalého hradu v Hradci. V knize počtů pana Jana z roku 1590 je uvedeno: „*na hradie na wobilniczich diri zamazovaly aby wobili se dohuw netrausylo*“²³⁸. Kvalita odváděného obilí a péče o uskladněné obilí byla důležitou součástí hospodářských instrukcí²³⁹. Ačkoliv vlastní hospodářské instrukce Hradec v této době ještě neměl, péče o uskladněné obilí byla zcela jistě předmětem obecného zájmu. Obilí, které město vybralo od svých obcí, nesloužilo jen k potřebě města, ale bylo součástí dávek, které odvádělo nadřízeným úřadům. Dokládá to zápis v knize vydání pana Jana²⁴⁰, kde je uveden nákup plátna na pytle, ve kterých bylo odvedeno 12 korců žita panu hofrychtěři.

Z období přelomu 16. a 17. století je v okolí Hradce známo několik mlýnů, většinou na Labi²⁴¹. Byl to například mlýn Královský, Křižovnický, Prostřední. V Knize počtů 1590 jsou uváděny výdaje na materiál k opravě Rormejestrova mlýna²⁴². Část nákladů na provoz obecních mlýnů hradila obec, část jejich nájemce (v tomto případě městský úředník - rormejstr).

²³⁵ Gustav HOFMANN, *Metrologická příručka pro Čechy, Moravu a Slezsko do zavedení metrické soustavy*, Státní oblastní archiv v Plzni, Muzeum Šumavy v Sušici 1984, s. 65-66.

²³⁶ Tamtéž, s. 18.

²³⁷ Magdalena BERANOVÁ, Antonín KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*, Praha 2010, s. 201.

²³⁸ SOKA Hradec Králové, fond města HK, inv. č. 5155, kn. č. 3789, *Knih počtů 1590*, fol. 68r./dig. s. 137.

²³⁹ Václav ČERNÝ, *Hospodářské instrukce. Přehled zemědělských dějin v době patrimoniálního velkostatku XV. – XIX. Století*, Nákladem Československé Akademie Zemědělské, Praha 1930, s. 155.

²⁴⁰ SOKA Hradec Králové, fond města HK, inv. č. 5155, kn. č. 3789, *Knih počtů 1590*, fol. 57r./dig. s. 115.

²⁴¹ Jaromír MIKULKA, *Dějiny Hradce Králové do roku 1850*, nadace HISTORICA, Hradec Králové 1997, s. 280-281.

²⁴² SOKA Hradec Králové, fond města HK, inv. č. 5155, kn. č. 3789, *Knih počtů 1590*, fol. 25r./dig. s. 51.

Další početnou kategorií odváděných dávek byly slepice a vejce. Zatím co obilí bylo odváděno po vymláčení, tedy pravděpodobně jednorázově, pak byly slepice a vejce odváděny postupně v průběhu roku. Vzhledem k jejich množství si lze jen těžko představit, jak by takové množství bylo jednorázově předáno a uskladněno. Například frýdlantská instrukce uvádí o šafářčině odvodu drůbeže a vajec: „*kdy to učiní, přestane se na tom; dá-li více, to věrnosti a pilnosti její se připiše*“²⁴³. Vejce byla naturální součástí platů městských úředníků, jak dokládá zápis na fol. 6 a 7. Menší část odváděných dávek tvořily (zřejmě vepřové) plece. Ty byly využívány jak k pohoštění při hostinách pořádaných městem, tak byly dále posílány darem²⁴⁴.

Výše uvedené dokumenty alespoň částečně doplňují obraz hospodaření města Hradce v předbělohorském období. Přinášejí informace o chovu hospodářských zvířat a pěstování obilí, které v jiných dochovaných hradeckých pramenech nelze nalézt. Svým obsahem a způsobem zpracování dokládají (a připomínají) že nejen řemesla a obchod, ale i zemědělství bylo nezbytnou a velmi důležitou součástí hospodaření tehdejších měst.

²⁴³ Václav ČERNÝ, *Hospodářské instrukce. Přehled zemědělských dějin v době patrimoniálního velkostatku XV. – XIX. Století*, Nákladem Československé Akademie Zemědělské, Praha 1930, s. 232.

²⁴⁴ Jaromír MIKULKA, *Dějiny Hradce Králové do roku 1850*, nadace HISTORICA, Hradec Králové 1997, s. 239.

Závěr

Analýza části archivního fondu města Hradce Králové prokázala, že město se na přelomu 16. a 17. století úspěšně rozvíjelo po stránce hospodářské, architektonické, společenské i politické. Hradec tehdy patřil k nejvýznamnějším a největším městům v Čechách.

Rozvíjející se hospodářské aktivity města vyžadovaly podrobnou účetní evidenci. Z jejího původně velmi rozsáhlého fondu je dnes zachován jen nepatrný zlomek, který neumožňuje celkovou rekonstrukci hospodářského systému ve městě. Podává však alespoň dílčí ukázkou způsobu prováděných výdajových účetních operací, částečně jsou zachyceny příjmy do městského rozpočtu. Analýzou rukopisů byly zjištěny některé kontrolní mechanismy, které přispívaly ke správnosti a poctivosti účetních záznamů. Zápisy o výdajích prováděné členem městské rady, byly kontrolovány a doplňovány městskými důchodními písaři. Tak, jak se v období renesance rozvíjely mnohé oblasti lidské činnosti, rozvíjely se i účetní metody a technické zpracování účetních zápisů.

Hospodaření města nebylo při porovnání konce 16. a počátku 17. století rovnoměrné. Podle dochovaných zápisů bylo koncem 16. století město v lepší finanční situaci než tomu bylo počátkem 17. století. Město postupně přestávalo investovat do větších staveb a omezovalo se na údržbu a opravy dosavadních. Významně stoupala zadluženost města, která způsobovala nedostatek hotových peněz v městské pokladně. Obchodníkům a řemeslníkům byly některé položky vypláceny i s ročním zpožděním. Některá plnění byla prováděna v naturáliích (úroky z půjček, odměny městským úředníkům). Značnou část peněz městu odčerpávaly vojenské výdaje v souvislosti s prováděním vojenských odvodů.

Přes nepříznivou finanční situaci město neztrácelo zájem o zavádění hospodářských novinek, o chov nových druhů hospodářských zvířat a současně zlepšování stávajících chovů, dále o ovocnářství a pěstování zeleniny. Dokladem je stručná inventarizace hospodářských zvířat chovaných v hradeckých dvorech v roce 1615 i některé zápisy v účetních knihách.

Vlastní výzkumná práce probíhala formou studia a analýzy dokumentů uložených v SOkA Hradec Králové. Dostupnost dokumentů je velmi dobrá a pohotová díky možnosti vyhledávání souborů v internetovém systému. Digitalizace dokumentů ze sledovaného období je provedena, ale během zkoumání dokumentů byla pořízena jejich částečná fotodokumentace a to především těch částí dokumentů, které jsou bez textu a nejsou součástí digitalizovaných souborů. Při zpracování tématu byly využity jak teoretické informace z odborné literatury a archivního fondu, tak byla nutná i praktická znalost vyhledávání dokumentů v archivu a práce v badatelně SOkA Hradec Králové. Součástí výzkumu bylo vyhledávání související odborné literatury. Město Hradec Králové a jeho hospodářské záležitosti jsou součástí odborných prací minimálně od druhé poloviny 18. století až po současnost.

Materiály zkoumané v rámci této práce mohou být zdrojem pro zpracování dalších témat. Nedotýkají se pouze města samotného, ale údaje v nich uvedené rozšiřují informace o místech, se kterými Hradec obchodoval a to zejména na Rychnovsku a Náchodsku. Alespoň částečně mohou doplnit po finanční i technické stránce obraz rybníkářství na Hradecku, které bylo významnou součástí tehdejšího hospodářského systému města, podobně jako tomu bylo na Pardubicku.

V širších souvislostech mohou být zjištěné informace součástí výzkumu historie účetnictví na našem území v předbělohorské době, systému a evidence půjček mezi městem a fyzickými osobami, dále i porovnání cen a platů v rámci tehdejšího územního uspořádání.

K případnému podrobnějšímu studiu uvedených dokumentů a k nalezení dalších souvisejících dat by bylo možno využít archivní fondy šlechtických rodů Pernštejnů a Trčků, rovněž archivní fondy měst a obcí, se kterými Hradec králové udržoval obchodní či jiné kontakty.

Zkoumané dokumenty přinášejí alespoň dílčí poznání hospodářských poměrů v Hradci Králové v předbělohorském období, umožňují přehled o běžných denních záležitostech města a jeho obyvatel, zájmu měšťanů o reprezentaci města uvnitř jeho hradeb i za nimi a o dalších stránkách tehdejšího života ve městě. Lze je použít pro kontrastní srovnání situace v Hradci Králové po skončení třicetileté války, pro pochopení rozsahu a dramatičnosti změn, které toto válečné období přineslo.

Seznam použitých zkratk, pramenů a literatury

Použité zkratky:

č. - číslo

d. – denár

dig. s. – digitalizovaná strana

fol. – folio (list)

gr. č. – groš český

HK – Hradec Králové

kr. - krabice

r – recto (přední strana folia)

s. - strana

SOkA – Státní okresní archiv

SÚA – Státní ústřední archiv

v – verso (zadní strana folia)

Prameny:

Státní okresní archiv Hradec Králové – *Archivní fond města Hradce Králové*

Kopíř hradeckých listin 1308 – 1652, inv. č. 292, kniha č. 3

Knih pamětní 1532 – 1757, inv. č. 307, kniha č. 18

Knih počtů 1590, inv. č. 5155, kniha č. 3789

Registra vydání z obecního důchodu 1605, inv. č. 5156, kniha č. 3790

Pozvání – Bohuslav Beško z Beškova, 1509, inv. č. 47

Jakub Panský postupuje hradeckým za 1600 kop grošů dědičný dvůr ve vsi

Plačících, inv. č. 83

Hradec Králové kupuje od Jakuba Vítova Dvořáka šosovní dvůr, inv. č. 85

Seznam dávek odváděných k sv. Havlu a Vánocům městu, inv. č. 90

Inventář koní a dobytka ostatního v obecních dvorech chovaného 1615, inv. č.

101

Východočeské Muzeum – knihovna
Geschichte der Stadt Königgratz, Erste Theil mit Kupfen, Bienenberg Karl Josef,
originál tisku 1780

Odborná literatura:

Magdalena BERANOVÁ, Antonín KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*, Praha 2010.

Karl Josef BIENENBERG, *Geschichte der Stadt Königgratz, Erste Theil mit Kupfen*, Franc Jeřábek, Praha, 1780, v překladu Jana Balcara – Dějiny města Hradce Králové, 1953, knihovna Východočeského Muzea v Hradci Králové.

Václav ČERNÝ, *Hospodářské instrukce. Přehled zemědělských dějin v době patrimoniálního velkostatku v XV.–XIX. století*, Nákladem Československé Akademie Zemědělské, Praha 1930.

Ludvík DOMEČKA, F. L. SÁL, *Královéhradecko, I. dílu I. část, Místopis soudního okresu královéhradeckého*, vydal Sbor pro zpracování a vydání monografie Královéhradecka, Tiskli Bratři Peřinové v Hradci Králové, 1928.

Ludvík DOMEČKA, *Stará radnice v Hradci Králové*, nákladem Městského historického muzea v Hradci Králové „Novina“, tiskařské a vydavatelské podniky v Hradci Král. 1937.

Gustav HOFMANN, *Metrologická příručka pro Čechy, Moravu a Slezsko do zavedení metrické soustavy*, Státní oblastní archív v Plzni, Muzeum Šumavy v Sušici 1984.

Miloslav JANHUBA, *Teorie účetnictví (výběr z problematiky)*, Vysoká škola ekonomická v Praze 2010.

Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha, Libri 1996 -2008, díl III.

Olga MALÍKOVÁ, Josef HORÁK, *Technika provádění účetních záznamů včera a dnes*, Technická univerzita v Liberci, Liberec 2011.

Jaromír MIKULKA, *Dějiny Hradce Králové do roku 1850 1. /2*, Nadace HISTORICA, Hradec Králové 1997.

Hana PÁTKOVÁ, *Česká Středověká paleografie*, Nakladatelství a vydavatelství NĚMEC-VEDUTA, České Budějovice 2008.

Otto PLACHT, *Lidnatost a společenská skladba Českého státu v 16. – 18. století*, Nakladatelství Československé akademie věd, Praha 1957.

- Ivo REJCHRT, *275 let od narození K. J. Bienera z Bienenbergu*, Královédvorský sborník pro dějiny regionu, Dvůr Králové nad Labem 2006.
- František ROUBÍK, *K počátkům státní péče o městské archivy v Čechách*, nakladem Státní archivní školy, Praha II, Bredovská 6, Ročník II, 1924.
- August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, nakladatelství ARGO, spol. s r.o., Praha 1994, Díl 2.
- Eva SEMOTANOVÁ, Jiří CAJTHAML a kol. – *Akademický atlas českých dějin*, Praha, Academia 2014.
- Jeronym Jan Nepomuk SOLAŘ, *Dějepis Hradce Králové n. Labem a biskupství hradeckého*, tiskem J. S. Skrejšovského, Praha 1870
- František de Paula ŠVENDA, *Druhý železný obraz města Králové Hradce nad Labem*, Rozdíl IV., v Králové Hradci 1804, U Alžběty Tybelly, skrze Františka Baučka, faktora.
- Jana VOJTÍŠKOVÁ, Vít ŠEBESTA, *(Králové)hradecké městské kanceláře do roku 1620*, OFTIS Ústí nad Orlicí, 2013.
- Zikmund WINTER, *Kulturní obraz českých měst*, Matice česká, Praha 1890.
- Čeněk ZÍBRT, *Staročeské umění kuchařské*, Nakladem „Staré gardy mistrů kuchařů“, Knihotiskárna Zmatlík a Palička, Praha 1927.

Přílohy

Seznam příloh

- č. 1 – *titulní strana knihy K. J. Bienenberga „Geschichte der Stadt Königgratz, Erste Theil mit Kupfen“*, originál výtisku z roku 1780 (foto Hana Čižmárová, 2015)
- č. 2 – *přední desky „Knihy počtů 1590“* (SOkA Hradec Králové, fond města HK, inv. č. 5155, kniha č. 3789)
- č. 3 – *tabulka součtů týdenních vydání zapsaných v „Knize počtů 1590“* (SOkA Hradec Králové, fond města HK, inv. č. 5155, kniha č. 3789)
- č. 4 – *tabulka platů nádeníkům podle zápisů v „Knize počtů 1590“* (SOkA Hradec Králové, fond města HK, inv. č. 5155, kniha č. 3789)
- č. 5 – *folio z „Register vydání z obecního důchodu 1605“*, (SOkA Hradec Králové, fond města HK, inv. č. 5156, kniha č. 3790, fol. ..)
- č. 6 – *tabulka platů nádeníkům podle zápisů v „Registrech vydání z obecního důchodu 1605“* (SOkA Hradec Králové, fond města HK inv. č. 5156, kniha č. 3790)
- č. 7 – *tabulka porovnání inventáře Hunšovského dvora*
- č. 8 - *tabulka inventarizace podle „Inventáře koní a dobytka ostatního v obecních dvorech chovaného 1615“* (SOkA Hradec Králové, fond města HK, inv. č. 101)

Příloha č. 1 - titulní strana knihy K. J. Bienenberga „Geschichte der Stadt Königgratz, Erste Theil mit Kupfen“

Příloha č. 2 – přední desky „*Knihy počtů 1590*“

pořadí týdne/dig. s.	vydání			pořadí týdne/dig. s.	vydání		
	kopy	gr. č.	den.		kopy	gr. č.	den.
1/10	4	3	5,5	27/97	9	57,5	
2/13	7	34,5		28/100	9	48	6
3/16	5	25	3,5	29/103	9	34	1
4/19	6	40	2	30/106	5	41	3,5
5/23	14	55	4,5	31/109	7	32	2
6/25	4	31	2	32/112	8	31	
7/27	13	56		33/114	11	4	6
8/30	3	55	0,5	34/119	34	45	6,5
9/35	10	27	3,5	35/122	11	11	
10/39	17	44	5	37/126	13	58	6,5
11/43	23	40		38/130	12	49	3,5
12/46	14	24		39/133	8	39	
13/49	9	51	4	40/136	7	3	
14/53	10	32		41/138	6	37	3,5
15/58	19	54	5	42/141	12	41	
16/61	8	25	3,5	43/145	10	42	
17/64	6	13		44/148	11	50	1,5
18/67	11	17	3,5	45/151	11	29	0,5
19/72	15	54		46/155	15	37	4
20/74	8	7,5		47/158	13	10	2,5
21/78	16	40		48/161	11	7	1,5
22/81	12	1,5		49/164	20	19	3,5
23/84	10	9		50/168	21	12,5	
24/88	19	10	6,5	1/169		27,5	
25/91	15	47,5		2/171	1	14	2
26/94	14	16	5	celkem	561	1590,5	108

Příloha č. 3 – součty týdenních vydání zapsaných v „*Knize počtů 1590*“

Jméno	druh prací	mistr, úředník	tovaryši	nádeníci	dig. s.
Burianek	kopání a vrtání potrubí	2,5		2,5	12
	oprava ve mlýně	2,5		2,5	56
	kopání a vrtání potrubí	3		3	79
	kopání a vrtání potrubí	2,5		2,5	143
Jíra Vsteklý	truhlářské práce	6	5		12
	převoz kamenného koryta	6		5	15
	tesání dřeva k velkému stavu	7		3	116
Valenta	sekání ledu	2		2	11
	opravy mostů	2		2	22
	zametání rynku	2		2	51
	odvoz sutí z radnice	2,5		2,5	101
	oprava cest	2		2	143
Tesaři	oprava vrat v městské bráně	4	3,5		12
	zpevnění mostu	4	3,5		19
	tesání dřeva	4	3,5		48
	oprava vrat v branách města	4,5	4		90
	stavba mostu	4	3,5		140
Dunda	opravy zařízení rybníků	3	3	2	47
	sekání proutí	3,5	3,5	2,5	59
	oprava hráze	3,5	3,5	2,5	70
	údržba loviště rybníka	3,5	3,5	2,5	113
	opravy tarasu rybníka	3	3	2	154
Brož	opravy hatí	3,5	3,5		18
	opravy hatí	4		3,5	63
	opravy hatí	3		2,5	136
	opravy hatí	3		2	151
Jíra	údržba rybníků	4		3,5	15
	údržba rybníků	4		2	45
	oprava splavu	4,5	3,5	2,5	113
	oprava splavu	4,5	4	3,5	118
Havel	údržba vodárny	5	4,5	4	60
	výroba hřidelů k mlýnu	5	5	4	69
	falcování prken	5	5	4,5	80
Hlaváček	zednické práce	5		3	61
	oprava dlažby	5	5	3	65
	dláždění rynku	5		3	116
	zednické práce v šatlavě	4,5		2,5	142

Příloha č. 4 – platy nádeníkům podle zápisů v „Knize počtů 1590“

Ve Smeno Boží Amen

Vydání .

Za Prvního Pana Burgetmistra Pana Jana Boháčze Po čtyry vshodny.

První Leyden .

W Bonděl p. Novem let dano Panu Burgemistru na Prahu	2	30	-
Činůž Pán na Sazku dano	-	5	-
Uzem služebny Panem na Měsíc	3	-	-
Pratorů fondanorů při Dvorednych	-	24	-
Čadanom Solubom na Měsíc	-	2	-
Grigundorů majněmu	-	2	-
Wafarj dočpatoroj na Měsíc	3	12	-
Pažolow leem mu křtomozj vydání gest za tři neděle	-	54	-
Činorů vozkeroj s vačlarom dočpim	2	20	-
Ofni Bonocznym na Měsíc	4	6	-
Uzem trubacjům na Měsíc	2	-	-
Grannym do Pražke Brany	-	34	-
Nedorokorj datu na Měsíc	-	40	-
Summa togo Měsijného fondání	15	29	-

Příloha č. 5 – folio 1r „Register vydání z obecního důchodu 1605“

Jméno	druh prací	mistr, úředník	tovaryši	nádeníci	dig.s.
Martin Vyveč	pomocné práce při pile	3		2,5	8
	odvoz hnoje z rynku	3			21
	opravy břehů u mostu	3		3	26
	úklid rynku od hnoje a bláta	3		3	28
	zatloukání kůlů beranem	3		3	33
	hať u krytých laviček	3		3	33
	opravy cest proutím	3		3	34
	vožení klád	2		2	39
	navalování klád k pile	3			41
	čištění příkopů, oprava mostu	3		3	55
	kácení stromů, rovnání šindelů	3		3	57
	úklid stavební suti	3		3	60
	bourání jarmarečních bud	3		3	66
	vytahování hřebíků	3		3	67
	kácení stromů	3			69
	pomoc tesařům, oprava mostu	3			72
Vávra, obecní tesař	rumpály k vytahování stavidel	3			13
	oprava stání v rathauze	3			15
	zařízení k jarmarku na hradě	4		3	20
	tesání žlabů na hradě	4			21
	úklid hnoje od kašny	3,5		3	23
	vykopání kašny v rathauze	3,5		3	23
	opravy krytých laviček	4		3	31
	žebříky pro obecní potřeby	5	4,5		34
	falcování prken na podlahy	5	4,5		49
	oprava vrat v branách	5	4,5	4	55
	falcování prken na podlahy	5	4,5	4	57
	stavění bud k jarmarku	5	4,5		64
	kácení stromů	5	4,5		72
Vondřej Korbelka	příprava borovic na trouby	3			9
	vrtání trub v rormejstrově mlýně	3			10
	čištění kašny pod Kropáč. věží	5			54
	vykopání vodovodní trouby	3			60

ostatní nádeníci	bourání po jarmarku			3	21
	metení rynku před hody			1	28
	hašení vápna			2	36
	čištění příkopů podél cest			3	41
	kláčení ořechů			3	66
	sbírání jablek a jiného ovoce			2	67
	čištění příkopů			3	67
Jíra Němec Skalický	falcování prken	4		3,5	59
	podlahy na hradě v obilnicích	4		4	64

Příloha č. 6 – platy nádeníkům podle zápisů v „Registrech vydání z obecního důchodu 1605“

Popis zvířat	Dle kupní smlouvy z roku 1588	Dle inventarizace z roku 1615
kůň k stádu		1
hřelec po španělovi 3 letý		1
klisny	3	18
valach3 letý		1
v.p. krumlovského valach		1
valach ve mlýně		1
hřelec 2 letý		2
hřebice 2 leté	1	1
hřebice 3 leté		3
hřebičky letošní		3
hřebeček letošní		2
jalovice bez uvedení stáří	3	
jalovice 2 leté		3
býci dvou letí		1
krav dojných	6	21
vůl ke kravám		1
telata letošní		7
ovce staré		77
ovce roční		13
jehnice roční		16
berani		4
prasata	4	34
husy s houserem		5
kachny s kačerem		5
indyani s kohoutkem		5
slepice s kohouty	11	48
celkem koní	4	34
celkem hovězího dobytka	9	33
celkem ovcí	0	110

Příloha č. 7 – porovnání inventáře Hunšovského dvora 1588 a 1615

Popis zvířat	Hunšovský	Rusecký	Věkošský	Jirkovský	Ježkovský
kůň k stádu	1		1	1	
hřebec po španělovi 3 letý	1				
klisny	18		18	14	3
valach při koni			1		
valch			1		
valach při klisnách				2	
valach 3 letý	1				
valach	1				
valach ve mlýně	1				
hřebec letošní				2	
hřebec 2 letý	2		1		
hřebec 3 letý				1	
hřebice 2 leté	1		2		
hřebice 3 leté	3			4	1
hřebice 4 leté			4		
hřebičky letošní	3		2	2	3
hřebeček letošní	2		1		
kůň do rathauzu				1	
klisna "myšatá"				1	
vůl 4 letý		4			
býk 3 letý		1			
volek 2 letý				2	
volek 3 letý		7			3
jalovice 3 leté		2	6		
jalovice 2 leté	3	5		3	
jalovice roční		2	3	2	
volčata roční		3	4	2	1
býci roční		1			
býci 2 letí	1				
krav dojných	21		17	13	7
vůl ke kravám	1		1	1	
telata letošní	7		6		
volci letošní					1
ovce staré	77		25	4	31
ovce roční	13				
jehnice roční	13		23		11
berani	4		3	2	9
skopci 2letí				33	
skopci					12
prasata	34		21	34	
husy s houserem	5		6	7	5
kachny s kačerem	5		6	8	3
krůty (indiani)	5		6	4	4
slepice s kohouty	48		48	30	9
celkem koní	34	0	31	28	7
celkem hovězího	33	25	67	23	12
celkem ovcí	110	0	51	39	63

Příloha č. 8 – inventarizace dvorů podle „*Inventáře koní a dobytka 1615*“